Літаратурная Беларусь

Выпуск №5 (129) (май)

КУЛЬТУРНА-АСВЕТНІЦКІ ПРАЕКТ
Грамадскага аб'яднання «Саюз беларускіх пісьменнікаў» і «Новага Часу»

lit-bel.org
novychas.by

Змест

Раіса Баравікова: «Заўжды жыву будучыняй»

— Спадарыня Раіса, як склалася, што пры выбары ВНУ вы вырашылі вучыцца ў Маскве на аддзяленні перакладу Літінстытута?

— Усё пачыналася з выпадковасцей. Закончыла сярэднюю школу ў горадзе Бярозе, рана пачала пісаць вершы, наведвала там літаратурнае аб'яднанне, якое таксама наведвалі Алесь Разанаў, Ніна Мацяш, Анатоль Казловіч, Зіна Дудзюк... Па заканчэнні школы ў 1965 годзе паступала на філалагічны факультэт Белдзяржуніверсітэта, але не дабрала аднаго бала. Бацькі ў той час пераехалі на Магілёўшчыну. Мяне ўзялі на працу ў «Маяк Прыдняпроўя». І вось неяк у лютым у рэдакцыю завіталі вядомыя паэты Аляксей Пысін і Васіль Матэвушаў, адбылося наша знаёмства. Пысін і параіў паспрабаваць паступіць у Літінстытут імя Горкага ў Маскве... Я падрыхтавалася, прайшла творчы конкурс і стала студэнткай на той час вельмі прэстыжнай навучальнай установы.

— Як у Літінстытуце ставіліся да студэнтаў з розных рэспублік СССР?

— Да беларусаў, як і да іншых студэнтаў, ставіліся вельмі добра. Тады ў Літінстытуце ўсім выкладалі сваю нацыянальную мову. Нам беларускую мову выкладаў Алесь Рыбак — беларускі пісьменнік. Ён працаваў перакладчыкам пры Савеце міністраў СССР. Тады ў Крэмль дакументы з усіх рэспублік афіцыйна паступалі на нацыянальных мовах. І Алесь Пятровіч перакладаў беларускую дакументацыю на рускую мову. Часам мы хадзілі здаваць залікі да яго на працу... у Крэмль.

Вучыцца ў Маскве было цікава. Некалькі разоў я была ў гасцях у Канстанцыі Буйла. Канстанцыя Антонаўна паказвала падшыўкі «Нашай Нівы», згадвала маладога Купалу. Некалькі разоў яна тэлефанавала ў інтэрнат на вахту, запрашала на абед — і я да яе заязджала на Ціхвінскі завулак, дзе яна жыла...

— Студэнты і выкладчыкі цікавіліся беларускай літаратурай? Якія імёны былі найбольш паважанымі, а творы — найбольш чытанымі?

— Да беларускіх пісьменнікаў, мастакоў у Маскве ставіліся з цікавасцю. Калі мы вучыліся, выйшла кніга «Аист на крыше» Рыгора Барадуліна у перакладзе Ігара Шклярэўскага. Гэта была з'ява! Кніжку куплялі, распытвалі нас пра Барадуліна. Ігар Шклярэўскі быў вядомы паэт у Маскве — і тут раптам такое адкрыццё беларускай паэзіі! Потым Ала Кабаковіч пераклала «Рэквіем» Анатоля Вярцінскага. Яго надрукавалі ў «Дружбе народов», і ўсе адразу зацікавіліся. Аказваецца, у Беларусі кожны чацвёрты быў забіты падчас вайны — для многіх савецкіх чытачоў гэта было адкрыццём. У «Дружбе народов» тым часам ужо друкаваўся і Васіль Быкаў, які неяк адразу стаў адным з найлепшых празаікаў у СССР.

Да нашай мовы была вялікая цікавасць, як, дарэчы, і да творчасці шасцідзясятнікаў. Увогуле, да ўсёй шматнацыянальнай літаратуры стаўленне было асаблівае. У Цэнтральным доме літаратараў ладзіліся такія вечары, што конная міліцыя была! На вуліцы Герцэна — усё запруджана людзьмі!.. Гайкі пачалі закручвацца пасля 1968-га года, калі савецкія танкі ўвайшлі ў Прагу. Якраз тады і з'явіўся надзвычай моцны дэсідэнцкі рух, а хрушчоўская адліга сыходзіла, пачынаўся доўгі застойны час...

— Як ставіліся крытыкі і чытачы да вашай інтымнай лірыкі?

— Калі прыехала ў Мінск, тут былі свае літаратурныя школы. Усе нармальныя людзі ўсё разумелі, але калі некуды прыносіш падборку вершаў, абавязкова трэба было мець 2–3 вершы-«паравозікі» — высока-грамадзянскія, ідэалагічныя: пра Леніна, пра кампартыю ці яшчэ што. У мяне «паравозікі» не атрымліваліся. Ніяк. Іх проста няма ў мяне. Ёсць пра Радзіму, але там — сад, лес, рэчка, поле плюс пачуцці, без аніякай ідэалогіі... Таму адразу ўзніклі праблемы...

Пісьменнікі наогул да маладых ставіліся добразычліва. Помніцца, на тэлебачанні была перадача пра маладых творцаў. І я папрасіла Генадзя Мікалаевіча Бураўкіна, каб ён пра мяне сказаў якое слоўка. Ён пагадзіўся. Але ў апошні момант, калі мы ўжо некалькі гадзін праседзелі на студыі, запіс перанеслі на наступны дзень. Генадзь Мікалаевіч тым днём збіраўся ад'ехаць у санаторый. Я думала, што ўжо ніякай перадачы не будзе. А ён прыйшоў ранічкай на запіс, сказаў: «Хіба я мог падвесці!» Такое застаецца незабыўным.

> **Да нашай мовы была вялікая цікавасць, як, дарэчы, і да творчасці шасцідзясятнікаў. Увогуле, да ўсёй шматнацыянальнай літаратуры стаўленне было асаблівае**

— Ці не падаваліся асобныя вашы творы занадта эпатажнымі ў 1970-я гады?

— Так атрымалася, што за мною неяк замацавалася тэма кахання... 1977-ы год, працую у «ЛіМе» ў аддзеле інфармацыі і пісем. Мяне толькі-толькі прынялі ў Саюз пісьменнікаў. Галоўны рэдактар — Алесь Харытонавіч Асіпенка — вельмі патрабавальны, адказны, а па жыцці — вядомы празаік, добры, спагадлівы чалавек... Я была на бюлетні, але пра гэта не папярэдзіла ў рэдакцыі. У маю адсутнасць назбіралася кіпа розных дапісаў. Ну і, зразумела, я атрымала як след ад Алеся Харытонавіча. Расхвалявалася, неймаверна пакрыўдзілася і тут жа напісала заяву на звальненне... Тады — не шыкоўна, але можна было пражыць і на ганарары. І вось праз некалькі тыдняў пасля звальнення сустракаю Алеся Харытонавіча, які адразу прапанаваў прынесці вершы — і як мага больш. Кажу яму: «А ў мяне любоўная лірыка, вы любоўнае надрукуеце?..» «Так, надрукую, жыць жа табе за нешта трэба». Ну, я і прынесла кшталту: «Ля крыніцы бруістае вяне / абранёны на шчасце вянок, / тут калісь палявалі славяне / на чужых даўганогіх жанок...» Ці вось гэтае: «Цяжэюць грудзі ад жадання, / засведчы сам усё і згінь, / ужо лунае жар спаткання / у шолахах начных вяргінь...» 1977 год! «ЛіМ»! А Алесь Асіпенка ўзяў і ўсё на цэлую паласу надрукаваў. Я была ўдзячная, пасля публікацыі было шмат званкоў мне дадому. Неяк так і замацоўвалася поле любоўнай лірыкі за мною.

— Некалькі вашых п'ес былі пастаўлены ў беларускіх тэатрах. Наколькі гэта ўражвае — бачыць на сцэне ўласны твор?

— П'еса «Барбара Радзівіл» была пастаўлена Валерыем Мазынскім у Тэатры беларускай драматургіі, «Пятля часу» — народным тэатрам у Палацы чыгуначнікаў горада Магілёва. Помню, я працавала ў часопісе «Алеся», да нас часам заходзіў пісьменнік, гісторык Мар'ян Віж. Аднойчы ён прынёс вялізную кнігу беларускіх летапісаў некім яму падораную, пачаў мне зачытваць асобныя фрагменты... І вось дайшлі да Барбары Радзівіл, кароценькая гісторыя кахання на пяць сказаў — але які сюжэт!.. Гэта быў пачатак 1990-х, час нацыянальнага Адраджэння. Мар'ян Віж параіў напісаць калі не аповесць, дык п'есу, сказаў, што тут нават містыка можа адбывацца: «Барбара Радзівіл — ініцыялы БР, Раіса Баравікова — РБ». Мяне гэта ўразіла — я загарэлася, пачала пісаць... У нейкія моманты мне і сапраўды пачынала здавацца, што я нейкім чынам адчуваю, калі не ў сабе, дык побач, прысутнасць Барбары Радзівіл. Як толькі драма была гатова, паказала Валерыю Мазынскаму, і ён прапанаваў зрабіць сцэнічны варыянт — месцамі ўзмацніць, разгарнуць, некалькі сцэн дапісаць... Спектакль ішоў з вялікім поспехам. Ролі выконвалі Юрась Жыгімонт, Ігар Сігоў, Анатоль Кот, Вольга Лужкоўская... Спектакль вазілі ў Варшаву.

— Дзякуючы вам увага да фантастычнай літаратуры дагэтуль застаецца адным з галоўных трэндаў часопіса «Маладосць». Як адбыўся ваш зварот да гэтага жанра?

— У мяне было таямнічае дзяцінства. Адбывалася шмат неверагодных рэчаў, на якія я ўсё шукала і шукала адказы. Скажам, дзесьці каля 12 гадоў у мяне ледзь не трапіла маланка: проста побач праляцела вогненная палачка, ярка ружова-аранжавая... Калі б я трошкі падалася наперад, то ўсё — мы б зараз з вамі не размаўлялі, але я адхінулася назад, і маланка ўвайшла ў зямлю. Неўзабаве пасля гэтага я пачала пісаць вершы. Былі і іншыя даволі таемныя выпадкі, якія я апісваю ў аповесці «Фальварак каменнай бабы».

Працяг на стар. 15 (9) »

«Ой вы дзевачкі беларускія»

БЛІСКАВІЦЫ: Анталогія беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду / Бібліятэка «Кнігарня пісьменніка» Саюза беларускіх пісьменнікаў. — 2017. — 448 стар.

Рэцэнзія — жанр са сваёй рытуальнасцю: сказаць пра аўтара — 61 паэтка, абазначыць кантэкст — міжваенны перыяд (адным радком тут не абыдзешся), можна яшчэ пару рэверансаў, але гэта па сітуацыі. Як бачым, са свежанькай анталогіяй беларускай жаночай паэзіі міжваеннага перыяду «Бліскавіцы» не так і проста...

Асабліва з улікам таго, што ўся фонавая інфармацыя, увесь

неабходны лікбез падаюцца ў прадмове і пасляслоўі, і паўтарацца асабліва не хочацца. Усё, што вы хацелі або не хацелі ведаць пра беларускі феміністычны рух, знойдзеце там выкладзеным лагічна і ясна, а ў нагрузку — канцэпцыя выдання: чаму менавіта такі падыход, такая перыядызацыя і такая тэрміналогія.

Тут можна нерытуальна падзякаваць укладальнікам — Аксане Данільчык і Віктару Жыбулю. Зразумела, што ў гэтую кнігу ўкладзена шмат нябачнай і працяглай працы: архіўныя пошукі, камэнтаванне, распрацоўка канцэпцыі...

«Бліскавіцы» — гэта, як мінімум, дзве нагоды для радасці. Пра першую напісала Ганна Янкута ў артыкуле «Жанчыны вяртаюцца з нябыту» – з назвы ўсё ясна. Другая — з нябыту вяртаецца частка міжваеннага перыяду, і можна не глядзець зайздросным вокам на украінскую серыю «Наші 20-ті», бо і ў нас справа рушыцца. Прытым прафесійна і якасна (са свежавыдзенага можна згадаць таксама «Беларускі тэатр 1920–1930-х: адабраная памяць» Андрэя Масквіна).

Дык чаго ж, чаго захацелася ім – аўтаркам, што сталіся суседкамі пад адной вокладкай, бо і ў сваім часе воляй лёсу яны апынуліся спадарожніцамі. Людзьмі звацца — гэта само сабой. Але, як і ў кожных выпадковых спадарожнікаў, гэтае жаданне пастулявалася вельмі адрозна, што канцэптуальна, што стылістычна. Розныя вагавыя катэгорыі тут відавочныя. Для многіх прадстаўленых у анталогіі паэтак вершаваная творчасць стала выдаткам ліквідацыі непісьменнасці. Яны не саромеючыся карысталіся з рыфмаў «сонца — бясконца», «вочы — ночы», бадзёра і наіўна рыфмавалі на злобу дня, але ж і прынеслі нам новы жорсткі раманс. Прынамсі, аматарам інсітнага мастацтва будзе чым насалодзіцца.

А побач — творы, што сталі хрэстаматыйнымі, і тыя, што, як мінімум, дэманструюць культуру вершавання. Так, нізка Канстанцыі Буйло чым не праўдзівы інтымны дзённік са сваёй драматургіяй? Экспрэсіўная, энергічная, разняволеная ў сваім пошуку паэзія Ганны Брэскай дыхае маладосцю і прагай жыцця — поўнага і гарманічнага. У вершах Зоські Верас — абсалютная безабаронная аголенасць, яе жывая душа, глыбокае рэлігійнае пачуццё. У Яўгеніі Пфляўмбаўм усё яркае — лексіка, экзотыка чужых краін, палкае каханне. І ніякага табе станка ці хаця б у полі калосся... Сацзаказ практычна ігнаруецца, нават у вершы «ТуркСіб» яна назіральніца, а не ўдзельніца грандыёзнага будаўніцтва. У адрозненне ад многіх і многіх працоўная разнарадка не становіцца для паэткі крыніцай натхнення і нагодай для гордасці, а вось каханы мужчына — калі ласка. Творчасць Ларысы Геніюш прадстаўленая добра вядомымі патрыятычнымі вершамі, а таксама менш заўважнымі і гучнымі, у якіх свет прыроды выглядае сапраўднай містэрыяй. Урэшце Наталля Арсеннева — адзіная, хто рэфлексуе ўласную паэзію як цалкам свядомы, прафесійны занятак. Яна валодае тэхнікай вершаскладання, зведвае натхненне, але ўсведамляе падступнасць матэрыялу: «усе словы здаюцца нямымі».

Калі маштаб таленту і адпаведна падзел «прафесійная — масавая літаратура» не вымяраецца палітычнымі межамі і абставінамі, то свабода слова і ўсё адтуль вытворнае — так. Таму ў кнізе прадстаўлены два раздзелы: «Паэткі Усходняй Беларусі і Расіі», «Паэткі Заходняй Беларусі і Латгаліі». Будзе няправільна казаць, што такі падзел становіць непераадольную мяжу. Па абодва бакі прадказальна рэфлексуецца жаночая доля-нядоля, нечакана шмат змагання і нячасьце, але кранальнае жаданне ляцець да зор, якое суседнічае з рэчамі вельмі зямнымі; па-над усім гэтым — фальклорная традыцыя і цень Алаізы Пашкевіч (Цёткі). Далей — варыяцыі, прытым істотна адрозныя.

Пачытаеш «Мабілізуйцеся, кабеты, да перавыбараў Саветаў!» (Валянціна Жураўлёва) — і робіцца ясна, што жанчыны Савецкай Беларусі «не выйшлі з-пад кантролю». Іх планава паклікалі да жыцця і барацьбы. Галоўнае змаганне тут, безумоўна, за пяцігодку, а ў гістарычнай перспектыве — за савецкую ўладу, якая дала жанчыне статус свабоднай, адукаванай, роўнай у правах з мужчынамі. Ідзе ўдарная праца, і ўдарна стварaецца вобраз новай жанчыны. «Я радзілася пастушкаю убогай» (Ганна Араxоўская) — «Я ў хусціньцы стаю за машынай» (Антаніна Шунэйка) — «Давай дарогу бабе вольнай» (К. Драбышэўская), – так выглядае тыповая гісторыя жыцця. Ад лапцюжнай вёскі — да фабрычнага станка, ад сямейных няшчасцяў і мужа-п'яніцы — да стваральнай, натхнёнай працы.

Паралельна гэтай хвалі лозунгаў, перадозу клічнікаў, радасці ці яе імітацыі, агітацыі для самых маленькіх (Л. Путырская, Ірына Кага初оўская), ад якой вусцішна, складана пісаць чыстую паэзію. Наля Маркава спрабуе мімікраваць: да сваёй мінорнай, чулівай лірыкі белымі ніткамі, не дбаючы пра супадзенне рытмікі, прышывае аптымістычныя канцоўкі альбо недарэчна спрабуе прымірыць несумяшчальнае — уласную паэтыку і сацзаказ:

Я песні —
Срэбныя каралі —
Заўю ў чырвоны
Сцяг.

Зінаіда Бандарына да балады пра страчанае каханне і спробу самагубства прышпільвае слаба матываваны жыццесцвярджальны фінал: «У краіне свабоднай за творчаю працай / Так хочацца творчай адзінкаю жыць». Спроба, аднак, не была залічаная. Крытык Ю. Дворкіна вельмі няўхвальна адгукалася і на канкрэтны верш, і на зборнік З. Бандарынай у цэлым.

Прасавецкая паэтыка, зрэшты, таксама давала збоі. Палымяныя агіткі Валянціны Жураўлёвай цвёрда трымаліся лініі партыі, але форма прыпеўкі нівелявала ўсю сур'ёзнасць і надавала ім непрадбачаную іранічнасці:

Пяцігодачка радная,
Шпар далей, наддай-ка жару.

У Заходняй Беларусі было, між тым, не менш горача. Тут рыфмавалі не ўласную працоўную біяграфію, а гісторыю Беларусі, тут пісаліся вершы-маніфесты, адозвы, баявыя лісткі, — усё дзеля права быць свабоднымі на сваёй зямлі, наогул мець сваю зямлю, а не «чужую бацькаўшчыну». З паэтак, што прадстаўляюць Савецкую Беларусь, толькі Ядвіга Бяганская незнарок пераварала асабістае ў палітычнае: вершы, прысвечаныя рэпрэсаванаму мужу, чытаюцца халоднай вясной 2017-га вельмі актуальна. Пісаліся яны, натуральна, без надзеі на друк. У Заходняй Беларусі канцэнтрацыя кратаў у вершаваных радках зашкальвае, зноў-такі, як і ў сёлетняй стужцы навін!.. Тут і прысвячэнні мужам, зняволеным польскай дэфензівай, і ўласны досвед. «Забіваюць усё, што міла, / Звонячы ключамі...», — пісала Вера Мурашка з астрога...

Жанчыны актыўна ўключаліся ў барацьбу і, як маглі, занатоўвалі адпаведны досвед. У вершы «Ідзі» Вера Мурашка нетрадыцыйна размяркоўвала сацыяльныя ролі: сама бралася быць будзіцелькай, а натхняльніцай ёй — зноў нечаканка — станавілася старэнькая бабулька. Пафаснасць і ваяўнічасць, адпаведна, тут роўныя нулю, калі наогул не ў мінусе:

Выйшла я з хаткі —
дарожка ідзець:
Ах! во — насустрач бабулька паўзець;
Багаслаўляе і кажа: «Ідзі,
Па вёсках сялян барджэй
пабудзі».

Змаганне за радзіму, любоў да яе, што існавала не чамусьці, а насуперак, адсутнасць свабоды, якая заяўлялася абсалютна прама: «Ды няма свабоды слова, каб дакончыць гэты верш» (Алена Цапрынская) — было ад чаго віраваць пачуццям, і не заўсёды быў час шукаць ім мастацкага выяўлення. Жанчыны тут захлыналіся патрэбай выказацца пра набалелае, прагай разбурыць муры турмы. Свабода казаць пра свае краты — тое, чаго не мелі іх каляжанкі ў Савецкай Беларусі. Тым заставаліся падтэксты, намёкі, непрамое выказванне.

Але і ў Савецкай, і ў Заходняй Беларусі жанчыны з яркімі біяграфіямі (часам яны зацьмяваюць вершы і выразней сведчаць пра свой час) чакалі вясны, традыцыйна проціпастаўляючы яе зіме і нагружаючы ўсімі звыклымі канатацыямі. Сёння гэта счытваецца з такім пазнаваннем і паразуменнем, нібы нешта паблыталася ў раскладзе цягнікоў: ці то мы апынуліся ў іхным, ці то яны ў нашым. Магчыма, таму і зборнік «Сумёты агню» паэткі-сучасніцы Ганны Новік раптоўна прыпісалі аўтарству яе цёзкі з Заходняй Беларусі...

Кніга, якая здавалася важнай для гісторыі літаратуры (і ёсць такой), звернутая да нас больш, чым таго чакаеш. Збіраешся чытаць пра далёкае, а чытаеш у тым ліку і пра сваё. І думаеш пра сваё ж, пра тое, як мы суседзім у сваім часе, на сваіх раздарожжах. Што тут скажаш?..

Алена Карп

«Саюз анёлаў, ворагаў» ды этыка

Камісія па этыцы Беларускай асацыяцыі журналістаў пастанавіла, што ў матэрыяле Марыны Коктыш «Саюз анёлаў і ворагаў» («Народная воля») допушчаны парушэнні прафесійнай этыкі.

Як гаворыцца ў прынятым рашэнні, «прыкметаў мовы варожасці ў матэрыяле не зафіксавана. У той жа час у ім утрымліваецца шэраг ніяк не аргументаваных сцвярджэнняў».

Між іншым, Камісія адзначыла, што ў матэрыяле ёсць недакладная інфармацыя адносна страты маёмасці Саюза беларускіх пісьменнікаў у сувязі з нібыта здачай свайго офіса пад штаб аднаго з апазіцыйных кандыдатаў. Згодна з прадстаўленымі дакументамі, маёмасць была страчана раней (яшчэ ў 1996 годзе).

«Камісія вымушана адзначыць таксама, што ў матэрыяле не даецца слова тым, каго аўтар падвяргае крытыцы, інакш кажучы — арганізатарам з'езда, другому боку канфлікту», — гаворыцца ў пастанове Камісіі па этыцы БАЖ.

На думку СБП, у згаданым артыкуле было тэндэнцыйна асветлена правядзенне XVII справаздачна-выбарчага з'езда ГА «Саюз беларускіх пісьменнікаў», а таксама былі допушчаны скажэнні фактаў, маніпулятыўныя сцвярджэнні і ацэнкі. Усё гэта, як палічылі заяўнікі, дыскрэдытуе дзейнасць старэйшай прафесійнай творчай арганізацыі, абражае гонар і годнасць сотняў беларускіх літаратараў.

Паводле «Радыё Свабода»

«Экслібрыс» імя Францыска Скарыны

Сакратарыят Саюза беларускіх пісьменнікаў нагадвае аб працягу прыёма прац на конкурс «Экслібрыс», які сёлета мае імя Францыска Скарыны, прымеркаваны да 500-годдзя беларускага кнігадрукавання і прысвечаны мастацкаму перакладу на беларускую мову.

Да ўдзелу запрашаюцца аўтары ва ўзросце да 35 гадоў, якія перакладаюць паэзію, прозу або эсэістыку з любой мовы на беларускую. Тэматыка твораў — любая. Прымаюцца пераклады, якія раней нідзе не друкаваліся. Аб'ём працаў — да 1 аўтарскага аркуша (40 тысяч знакаў з прабеламі для

прозы і эсэістыкі; 700 радкоў для паэзіі).

Тэксты на конкурс можна дасылаць файламі ў фармаце .doc да 15 ліпеня 2017 года на электронны адрас sbp@lit-bel.org, пазначыўшы тэмай ліста «Экслібрыс».

У лісце мусіць быць наступная інфармацыя: імя, прозвішча, дата нараджэння ўдзельніка, кантактны нумар тэлефона і e-mail.

Па выніках конкурсу мяркуюцца публікацыі ў часопісе «Дзеяслоў», «новачасным» дадатку «Літаратурная Беларусь», а таксама выданне асобнай кнігі (пры ўмове наяўнасці аўтарскага права).

Чалавек, якога мне не хапае

Васіль ДРАНЬКО-МАЙСЮК

Беларускія пісьменнікі ведалі — мая бабуля, Валянціна Міканораўна Шчадрына, дапаможа вырашыць любое пытанне. На яе разлічвалі. Многія называлі сваім лепшым сябрам.

В.Шчадрына. 1949 г.

28-га траўня ёй споўнілася б 90 гадоў. У брэжнеўска-гарбачоўскія часы яна працавала ў сакратарыяце Праўлення СП СССР — кансультантам па беларускай літаратуры. У перакладзе Валянціны Міканораўны выходзілі кнігі Анатоля Кудраўца, Івана Чыгрынава, Івана Пташнікава, Яна Скрыгана, Міколы Гіля…

Уладзімір Караткевіч, пасля яе перакладу рамана «Каласы пад сярпом тваім», давяраў свае будучыя творы толькі ёй. Леанід Дайнека прапаноўваў стаць перакладчыцай усіх яго гістарычных раманаў. Спрыяла яна не толькі ў літаратурных справах. Дзякуючы актыўнаму ўдзелу Валянціны Шчадрыной быў датэрмінова вызвалены з ЛТП Міхась Стральцоў…

Калі ж у 1987 годзе выйшла на пенсію, то, не маючы пасады, перастала быць цікавай для большасці свах «найлепшых сяброў».

Бабуля мне казала: «Сапраўднае сяброўства не ўласціва беларусам. Успомні, як пакутваў ад душэўнай чэрствасці Янкі Купалы Якуб Колас, Кузьма Чорны купляў дружбу Пятра Глебкі гарэлкай, Міхась Стральцоў не дачакаўся прыезду да сябе ў ЛТП сваіх блізкіх прыяцеляў». Раней прыхільніца светлых фільмаў Жэрара Філіпа, на пенсіі палюбіла экзістэнцыяльныя драмы Жана-Пьера Мельвіля. Асабліва часта пераглядала фільм «Самурай». У гэтых стужках галоўныя героі (паліцэйскія, бандыты, стукачы, прастытуткі, дэтэктывы) перажываюць вялікае расчараванне.

Бабулі было цікава разгадваць унутраную драму таго ці іншага мельвілеўскага героя.«Мне падабаюцца персанажы Мельвіля. Яны духоўна ўзвышаюцца над сваімі расчараваннямі. Вось да чаго трэба імкнуцца, — казала яна. — Старайся не паказваць сваю крыўду, хавай эмоцыі, якія выяўляюць тваю слабасць. Асабліва калі будзеш сварыцца са сваёй дзяўчынай. Калі яна пачне крычаць: проста надзень плашч, капялюш і з арыстакратычным спакоем Алэна Дэлона ідзі гуляць па горадзе», — вучыла яна мяне, школьніка.

Сама ж шкадавала, што ў маладыя гады жыла збольшага аднымі эмоцыямі.

Яна выйшла замуж за простага рускага хлопца Анатоля, які быў родам з сяла Канстанцінава, радзімы Сяргея Ясеніна. Мой дзядуля меў няўрымслівы ясенінскі характар. Жарснае ўзаемнае каханне насуперак усім і ўсяму, такая ж вялікая ўзаемная рэўнасць, бурныя прымірэнні і развод, — такі вынік іх супольнага жыцця. Да апошніх сваіх дзён бабуля і дзядуля не маглі спакойна ўзгадваць адно пра аднаго: крыўды, папрокі, нечаканыя ўспаміны пра іх нядоўгае, але сапраўднае шчасце, непрыхаваная жарсць — усё гэта нікуды не знікала і заставалася з імі.

Бабуля хацела, каб я навучыўся валодаць сваімі эмоцыямі. «Бяда беларусаў, што многае яны робяць не думаючы», — казала яна і праводзіла такую гульню: я павінен быў з кнігай на галаве прайсці з аднаго канца пакоя ў другі. Бабуля магла пачаць мяне смяшыць, палохаць, усяляк збіваць з панталыку, я ж не мусіў звяртаць ніякай увагі і, захаваўшы кнігу на галаве, дайсці да канца пакоя. Як жа яна радавалася, калі я выйграваў. Тады яна абавязкова гатавала што-небудзь асабліва смачнае, напрыклад, катлеты, якія ў яе ўдаваліся проста дзівоснымі; смачнейшых я ніколі не еў у сваім жыцці.

Калі яна прыйшла ў 1968 годзе на пасаду літаратурнага кансультанта, нашы пісьменнікі прыемна здзівіліся. Перад імі была не сухая чыноўніца, а вясёлая, артыстычная, кампанейская жанчына, якая цудоўна ведала беларускую мову, непадманна любіла родную літаратуру.

Янка Брыль быў рады з ёю пагутарыць, Іван Чыгрынаў у спробе быць дасціпным забываў пра сваю знарочыстую важнасць, Васіль Быкаў захапляўся яе харызматычнасцю і смеласцю.

Бабуля ўспамінала: «Многія нашы пісьменнікі (я не кажу пра Янку Брыля ці Караткевіча) такія панурыя… Бракавала ім той лёгкасці, якая была, скажам, у таджыкскіх ці грузінскіх літаратараў. Я цешылася, калі мне ўдавалася прымусіць сваіх суайчыннікаў усміхнуцца, зрабіць так, каб яны пачалі жартаваць, адчулі сябе хаця б крыху такімі ж унутрана свабоднымі, якімі былі арыстакраты з «Каласоў пад сярпом тваім»».

Бабуля не магла змірыцца з маёй падлеткавай змрочнасцю: «Я была такой жа. Маленькай хадзіла па сваіх родных Вербавічах і глядзела на ўсіх, як звярок. Гэтаму былі прычыны. Мама ўвесь час казала, што я непрыгожая, няважная і толку з мяне не будзе. Не тое, што мой старэйшы брат Віктар. Усё памянялася ў вайну». «Як?» — спытаў я. «Віктар быў у партызанах і аднойчы папрасіў мяне аднесці ў лес дзве гранаты. Я ўзяла з сабой сяброўку. Ідзем па суседняй вёсцы. У руках кошыкі з травой. Мінаем апошнюю хату, у якой, чуем, грае гармонік. Раптам з яе выскокваюць два маладыя паліцаі: «Дзеўкі, пайшлі з намі! Ігрышча пачынаем, а няма з кім скакаць!» Што нам было рабіць — пайшлі. У хаце падсунулі кошыкі пад лаву і, усміхнуўшыся, закружыліся ў «Лявонісе»… Страх адчула толькі ў лесе, калі прынеслі гранаты. Мне тады было шаснаццаць. У той дзень я зразумела: чалавек, калі ўсміхаецца, — на вачах прыгажэе. Так што хочаш, унучак, каб цябе любілі, каб звярталі ўвагу дзяўчаты, усміхайся, не будзь «мяшком», як многія, і… вучыся танцаваць».

З Іванам Шамякіным, Нічыпарам Пашкевічам і Алесем Савіцкім. 1970-ыя гг.

Было б несправядліва казаць, што пасля выхаду маёй бабулі на пенсію ў яе не засталося сярод беларускіх пісьменнікаў блізкіх людзей. Да самай смерці яна падтрымлівала сувязь з вядомым літаратурным крытыкам Нічыпарам Пашкевічам. Другім блізкім сябрам быў празаік Алесь Савіцкі. Ідэйны апанент Васіля Быкава, Савіцкі, аднак, умеў сябраваць, умеў, калі трэба, падтрымаць Валянціну Міканораўну. Мяне ж ён здзіўляў сваёй фізічнай сілай. Калі разам з бабуляй мы адпачывалі ў канцы 1980-х у Доме творчасці пісьменнікаў «Іслач», я быў зачараваны, як гэты немалады чалавек мог адзін ссекчы сасну, несці яе, рабіць з ёй, як са штангай, фізічныя практыкаванні, а затым, пакалоўшы, пашчапаўшы, развесці вялікае партызанскае вогнішча. Для мяне, першакласніка, ён заставаўся сапраўдным суперменам.

Я сказаў пра гэта бабулі, яна жартоўна зазначыла: «Сапраўдны пісьменнік — гэта той, хто ўмее да глыбіні душы здзівіць, натхніць. І не абавязкова сваімі творамі. Успомні рускага паэта Васіліска Гнедава. Ён кулаком забіў ваўка. Пасля такога яркага ўчынку не так важна, што ён пісаў і як».

Сярод яе нешматлікіх сапраўдных сяброў вылучаўся Уладзімір Караткевіч.

«Гэты чалавек створаны з кантрастаў, — казала Валянціна Шчадрына. — Яго шляхетнасць і галантнасць магла абярнуцца капрызлівасцю і з'едлівасцю, змрочнасць нечакана прарывалася цэлым каскадам жартаў, вясёлых застольных апавяданняў. А як ён спяваў! Ён быў адзін з нямногіх нашых пісьменнікаў (магу яшчэ назваць Янку Брыля і Ніла Гілевіча), хто меў выдатны голас. За бяседным сталом мы спаборнічалі, хто больш ведае песень».

Безумоўна, мне было цікава, ці не было ў Валяніцны Шчадрыной і Уладзіміра Караткевіча рамана, але бабуля толькі здзіўлена разводзіла рукамі: «Ты што?! Я была закаханая ў многіх яго герояў, такіх нетыповых і для нашай літаратуры і ментальнасці, але ж у самога аўтара — не! Разумееш, ён быў як вялікае дзіця. Яму не каханка была патрэбная, а другая мама. Мяне цікавілі зусім іншыя мужчыны».

Іхняя дружба пачалася з перакладу «Каласоў пад сярпом тваім». Бабуля ўспамінала, што «…ад гэтага твора немагчыма было адарвацца. Валодзя паказаў новую Беларусь: арыстакратычную, фізічна і духоўна моцную, нічым не горшую за іншыя еўрапейскія краіны. З такім аўтарам і такой літаратурай я яшчэ не сутыкалася. Зрабіць так, каб пра такую Беларусь даведаліся ў Расіі стала справай гонару…»

Гэта была сапраўдая вайна з маскоўскім выдавецтвам «Советский писатель», якое чыніла ўсялякія перашкоды для выхаду рамана на рускай мове. Рэдактары рэзалі тэкст па жывым, была арганізаваная серыя адмоўных рэцэнзій. Караткевічу часта не хапала цярпення, ён злаваўся, мог адным неасцярожным словам сапсаваць усю справу. Валянціна Міканораўна праяўляла сапраўдны дыпламатычны талент. Колькі было фармальных і нефармальных сустрэч з рэдактарамі і высокім выдавецкім начальствам! Нарэшце, у 1974 годзе пераклад выйшаў у свет. Дапамог у гэтым станоўчы водгук Мікалая Улашчыка, якому мая бабуля, як яшчэ аднаму рэцэнзенту і паважанаму вучонаму, дала прачытаць «Каласы…»

«Каб не Улашчык, нічога б не было», — казала яна.

Гісторыю змагання за «Каласы…» бабуля расказвала з такім запалам, быццам пераказвала сюжэт якога-небудзь трылера ці баевіка. Кожны вечар я, пяцікласнік, прасіў працяг гісторыі. Калі бабуля расказвала пра эпапею з «Каласамі…», мяне мала цікавіла беларуская літаратура. Мне здавалася, што ніводзін твор нашых пісьменнікаў не зможа быць напісаны цікавей за раманы Бероўза пра Тарзана альбо Брэма Стокера пра Дракулу. Бабуля сваімі ўспамінамі кардынальна памяняла маё стаўленне. За час летніх канікул, якія правёў у Маскве, я пазнаёміўся з усім Караткевічам.

А пазней бабуля пазнаёміла мяне з яшчэ адным аўтарам — А. Мрыем і яго «Запіскамі Самсона Самасуя»; гэту кнігу яна марыла перакласці.

«А. Мрый — пісьменнік адчувальнай энергетыкі. Калі мне бывае зусім сумна, што нават і Мельвіля глядзець не хочацца, я перачытваю перад сном некалькі старонак і адчуваю палёгку», — казала бабуля.

Калі ёй было цяжка чытаць самой, то прасіла, каб я для яе па ролях разыгрываў сцэнкі з рамана А. Мрыя. Я не вельмі люблю чытаць уголас, бо заікаўся, але, дзякуючы настойлівасці бабулі і палanёны гэтай прозай, паступова пазбаўляўся свайго недахопу.

«Бачыш, ты ўжо не заікаешся, — праз нейкі час казала Валянціна Міканораўна. — Скажы дзякуй А. Мрыю! Ты добра чытаеш. Відаць, станеш артыстам. Прыедзеш у Маскву, будзеш іграць у тэатры, а я прыйду на цябе глядзець».

«Але чаму ў Маскву?» — здзіўляўся я.

«Пабачыш», — адказвала яна.

Мінуў час, я і праўда пераехаў жыць у Маскву. Каля чатырох гадоў зарабляў на жыццё акцёрскай прафесіяй. Толькі бабуля мяне на сцэне не ўбачыла. Яе ўжо не было…

Успамінаю Валянціну Міканораўну і здзіўляюся.

Здзіўляюся яе ненавязлівай увазе. Да кожнага пісьменніка (ці гэта апошні графаман, ці класік) выказвала аднолькавы клопат. Ніколі не лічыла сябе добрай маці, але выдатна выхавала (адна!) дзвюх цудоўных дочак Вольгу і Людмілу.

Яе ўменне фактычна з нічога прыдумаць займальную гульню, праз якую ты можаш навучыцца больш, чым у мудрых педагагічных кнігах, натхняе мяне і сёння, калі я праводжу акцёрскія заняткі для дзяцей.

А яе мілая асаблівасць адцягваць працу да апошняга, каб затым за месяц зрабіць выдатны пераклад, — як гэта мне блізка і зразумела!

Даведнік пра беларускіх пісьменнікаў быў маёй любімай кнігай, якую мы з ёй разам разглядалі: колькі цікавага, вострага, займальнага, нешаблонага я чуў пра таго ці іншага нашага творцу.

Дзякуючы маёй бабулі пазнаёміўся ў 1987 годзе з выдатным дзіцячым пісьменнікам Станіславам Станіслававічам Шушкевічам. Памятаю яго гнеў, калі міма прайшла Эдзі Агняцвет. У той жа вечар бабуля расказала пра ролю Агняцвет у арышце Шушкевіча. Менавіта тады я даведаўся пра сталінскія рэпрэсіі, пра стукачоў, катаў і ахвяраў…

Кожная мая сустрэча з бабуляй давала мне нешта новае.

Зараз мне яе вельмі не хапае. Вельмі.

Красавік — травень 2017 г.

Аповеды

Уладзімір СЦЯПАН

Ва́ўка

Пасля шклянкі «Партвейна» сын гападыні добра закасеў, а мне было адно весела. Мне сямнаццаты, а яму добра за сорак. Сухая пляскатая «прыма» церушылася ў пальцах, тытунь сыпаўся. Сына гаспадыні звалі Стась. Ён сам, калі мы пазнаёміліся, прапанаваў, каб менавіта так я да яго звяртаўся. Жонка выгнала Стася, і ён жыў з мацi ў Крапоткінскім завулку, у вялікім прыватным доме. Юзэфаўна з сынам штодня сварылася, але ён яе не слухаў.

У доме віселі партрэты гаспадара-нябожчыка і маладой гаспадыні. Гаспадар ці не на ўсіх фотаздымках — у бушлаце чыгуначніка, а маладая Юзэфаўна то ў чорнай сукенцы, то ў белай.

У вялікім пакоі, за вазонам з фікусам, на радыятары, на пажаўцелай газеце, сушылася «Прыма». Але я толькі двойчы заходзіў у той пакой, калі аддаваў гаспадыні грошы.

«Партвейн» мы купілі ў гастраноме, на вуліцы Горкага. Стась далез да прылаўка без чаргі. Ён быў звычайны, насаты, лысаваты, шэравокі мужчына, на правай руцэ не хапала ўказальнага пальца, а таму цыгарэту трымаў вялікім і сярэднім. Ён з паўгадзіны вучыў мяне жыццю, а потым пачаў пра вайну ўспамінаць. Перапыняўся. Курыў і пачынаў зноў.

Але, відаць, я ўсё ж напіўся, бо многае не запомніў.

«Тут мы і жылі... У гэтым доме... І жыды па суседству жылі, але ў сорак другім іх на нашай вуліцы не было. Разумееш, не было. Хто паспеў — паўцякалі. Тых, якія не ўцяклі — усіх у гета. І мы маглі з'ехаць, але дзеці малыя, дом, адным словам — не паспелі... Ты на маю матку не крыўдуй, што на яе крыўдаваць... Яна такая, мая Юзэфаўна. Заўсёды табе праўду скажа, што думае — тое і скажа... І лепш сто грам выпі, а не куры...» — Стась спрабаваў гаварыць са мной, як бацька.

Ён выпіў віна. Вакно ў маім пакойчыку запатнела, як у лазні. На вуліцы сакавіцкі вечар, з бляшанага даху сыпаліся кроплі. Я іх пачуў і ўбачыў, калі адчыніў маленькую, як кніжка, фортачку. Дыхнула свежым паветрам, кроплі заблішчэлі ў жоўтым святле.

— Ён сам прыбіўся да нашага дома... Стаяў побач з ганкам і румзаў... Як ён вылез-вышкрабся з таго гета — не ведаю. Матка пусціла яго ў хату. А ён калоціцца і плача. Грыбаценькі такі дзіцёнак. Дробненькі, увесь перапэцканы, мокры. Тое пад вясну было. А што ты не п'еш? Пі тут, на тым свеце не дадут... Ён быў мінскі, але не з нашых краёў. Сваіх дзяцей я ўсіх ведаў. Мы ў той вечар памыліся, і я і сёстры, начоўкі з цёплай вадой яшчэ ў кухні стаялі. Мама і жыдка ў той вадзе памыла. Ён такі худы, такі, ну скура і рэбры. А на галаве кароста. От я запомніў. Матка спалохалася, калі яго галаву ўбачыла, а ён сказаў, што гэта «ва́ўкі». Яна яго з мылам памыла, галаву памазала зялёнкай, у маю адзежу апранула, а ўсё ягонае рыззё сабрала і спаліла ў грубцы... А на галаву яму хустку белую завязала. Тры дні ён у нас жыў. Ціхі. Яго Мішам звалі. Ён еў, спаў і ў вакно глядзеў, а на двор не выходзіў — баяўся. Потым бацька вярнуўся з чыгункі. Убачыў жыдзёнка, разлаваўся і сказаў, што ўсіх нас праз яго пазабіваюць.

Раніцай бацька на працу пайшоў, а матка Мішу пакарміла, апранула, на бацінкі ягоныя дзіравыя паглядзела і ў мае старыя галёшы паперы напхала, каб яны з яго бацінак не звальваліся...

Ён ісці не хацеў, а яна яму пачала гаварыць, што там яго мамка галосіць і плача, бегае і шукае свайго сыночка Мішу, чакае... Ён і супакоіўся. Матка ўзяла яго за руку і павяла на Нямігу. Ён і пайшоў, і не плакаў. Сёстры спалі, а мне ён сказаў «Да спатання!».

Калі матка вярнулася, то загадала, каб я пра Мішу нікому не расказваў... А я вось табе расказаў. Цяпер можна. Ну, дапівай! Лепш сто грам выпіць, чым курыць.

На той кватэры я пражыў месяц і дзевяць дзён. Грошы Юзэфаўна брала наперад. Калі я сыходзіў у інтэрнат, то рэшту яна мне вярнула.

2010—2017 гг.

Шэрая кепка

Уся справа ў сталі, але гэта я толькі сёння разумею...

На вясковых могілках рухаліся ўсе няспешна, павольна, як у тумане, калі кепска відаць і ёсць небяспека паслізнуцца, стаць не туды і не так. Быццам ногі заблытваліся ў высокай густой траве...

Анатоль — мой стрыечны брат, прыабняў мяне за плечы. Спачатку затрымаў, нават памятаю побач з чыёй магілай. Калі я спрабаваў прачытаць на іржавай бляшанцы прозвішча пахаванага пад жалезным крыжам, ён прыабняў і сказаў, а сам глядзеў гэтым часам скрозь старыя елкі і бярозы туды, дзе раней была вёска, дзе стаяла іхняя хата. Але там густа зелянелі дрэвы: алешнік, бярозкі, вербы і асіннік... А далей, за маладымі дрэвамі, вышэзнай сцяной стаяў наш лес... Ад вёскі засталіся адно могілкі, куды бацька і папрасіў завезці яго, пакласці побач з дзедам.

«...Ты ж і не ведаеш, як мы з тваім бацькам хадзілі гуляць у суседнюю вёску? Напрыканцы вясны, у сорак сёмым. Яму сямнаццаць, а мне шаснаццаць. Пайшлі: Юзік, Васіль, я і Сашка. Маладыя ўсе — прыгожыя ў касцюмах. Цёпла. Вясна... Дык твайму бацьку, добра што ён у кепцы быў, ударылі па галаве шворанем. Разбілі галаву, да мазгоў... Кроў ручаём лілася. Ён ляжаў пад плотам, ані рукой, ні нагой... Думалі — капут Сашку. Чэрап прабілі... А за што, каб хто сказаў? І Юзіка тады пабілі, і Васіля... А мяне не ўбачылі, я дзеўку праводзіў, толькі не дала яна мне тады... Думалі, што памрэ Сашка. Маладзы, дужы — выкараскаўся, акрыяў, больш за месяц з галавой забінтаванай хадзіў... Не расказваў ён табе пра гэта? Не... Разумею, бо няма чым тут асабліва і хваліцца. Я яму тады сваю кепку новую даў. Мне бацька яе ў Будзе купіў. Шэрая такая кепка... Відаць, яны мяне адлупіць хацелі, але дзе там у цемры разгледзіш, праўда? А кепку відаць — прыгожая...»

Мы стаялі са стрыечным братам побач з іржавай агароджай, пад старой елкай... І мне было спакойна, мяне яшчэ не зацяло, не перакленіла. Я слухаў, глядзеў, дыхаў.

Потым бацькаву магілу закапалі. Сярод зеляніны травы, кустоў і дрэў з'явілася залатая пляма пяску, акуратны пагорак, крыж, вянкі з чорнымі стужкамі, кветкі. Пясок быў прахалодны і чысты, а на выгляд здаваўся вельмі цёплым. Прыгожы пясочак. Радасны.

Больш за гадзіну, на аўтобусе і машынах, ехалі дамоў. Падняліся на пяты паверх. Пайшлі мыць рукі. Дружна, усе разам. Нават чарга зрабілася. Рушнікі чыстыя перадавалі адзін аднаму... Потым да стала ў пакой рушылі. Селі за вялікі стол з бутэлькамі, талеркамі, чаркамі, відэльцамі, лыжкамі, нажамі і ежай. Свечка пасярод стала́ гарэла.

Тут я і падумаў, што на маёй памяці гэты стол ніколі не раскладалі, нават на святы, і мяне — перакленіла. Я не мог гаварыць. Яшчэ мама хадзіла то ў кухню, то на балкон, прыносіла закускі, потым куццю прынесла з кухні — жоўты рыс з разынкамі, а свечка гарэла. Хто, не памятаю, але мужчына, можа, наш кум Мікалай, доўга не мог адкашляцца, і яго па спіне стукалі.. Нехта ціха пажартаваў, што ён у вёсцы, на могілках, радыяцыі набраўся, таму і кашляе.

Колькі часу ўсе маўчалі, як быццам і не ведалі, што рабіць, і глядзелі на стол. І я на яго глядзеў. Вялікі стол. Мне хацелася сказаць, што я не магу гаварыць, што мяне перакленіла, што мову адняло, але я не мог гэта сказаць, толькі ротам зяваў.

Мама пагледзела на ўсіх і папрасіла, каб Анатоль сказаў пра бацьку, бо ён тут сёння самы старэйшы і ведаў Сашу з дзяцінства. Усе пагадзіліся і ўздыхнулі з палёгкай.

Анатоль падняўся, хоць уставаць з канапы з чаркай у руцэ было нязручна. Паставіў чарку. Зашпіліў гузікі пінжака, выцер насоўкай рот.

«Я Сашку... — тут ён пагледзеў у столь, потым у стол. — Я Аляксандра Уладзіміравіча знаю, можна сказаць, з дзяцінства. Ён пражыў цяжкое жыццё. Калі на нашу Радзіму вераломна напалі нямецка-фашысцкія акупанты і пачалася вайна, то ўсе тыя цяжкія гады, што мы пражылі пад немцамі...»

Мяне пачало курчыць. Я падняўся і хуценька пайшоў на кухню. Сеў на бацькава крэсла. Перагнуўся, абхапіў галаву рукамі. Мяне калаціла. Прыйшла мама, зашумела вада, запахла валяр'янкай. Мама спрабавала ўкласці мне ў руку шклянку, але я не мог піць, бо смяяўся. У гэты момант мяне і адпусціла.

А новую шэрую кепку паклалі бацьку ў труну. Гэта запомнілася.

2017 г.

Пра смерць

У цёткі Адаркі пальцы на руках з пабітымі пазногцямі, але дужыя і спрытныя. Яна сядзіць у цяньку, на ганку, на ўслончыку, і спрытна дастае вялікай шпількай з вішань костачкі. І рукі, і алюмініевы таз, і вядро ў яркіх пырсках, а пальцы і пабітыя пазногці — чырвоныя.

Костачка ценькае ў місу, вішня падае ў таз.

У хаце на канапе ляжыць і чытае мой стрыечны брат. У яго пад босымі нагамі газета «Гомельская праўда», каб пасцілку не запэцкаць, у руках кніжка. Гучна грае радыё. Вакно адчынена, а калі ў хату забягае Жанка — унучка цёткі, то пухіром выпінаецца гардзіна, і цётка нервуецца.

Дзяўчынцы восем, яна дачка майго стрыечнага брата, які жыве ў Мінску. Яна апранутая ярка, па-гарадскому. Але яе імя цётцы не падабаецца. Ну якая Жанка?

Гэтая самая Жанка падышла, кранула бабулю за плячо. Тая павярнулася.

— І ты памрэш? — спытала васьмігадовая дзяўчынка.

Чырвоная костачка ценькнула ў таз, а не ў місу.

— Збіла ты мяне. Трапіцца табе зімой — зуб зломіш.

Жанка стаяла і цярпліва чакала.

— Памру... А куды ж я дзенуся, — адказала цётка і засмяялася.

Жанка так спужалася таго бесклапотнага смеху, што сабралася плакаць. Яна адвярнулася і пабегла ў хату, дзе мой стрыечны брат чытаў кніжку, шоргаў пятамі па газеце, дзе грала радыё, а падсіненую гардзіну скразняк выцягнуў на вуліцу...

А дзе ў той момант быў я? Не магу згадаць... Але дакладна ведаю, што было гэта летам шэсцьдзесят сёмага.

2017 г.

Пра каханне

Даўнавата было.

Зайшла да нас былая суседка па камунальнай кватэры — баба Ева. Яны з мамай сядзелі на кухні і гаварылі пра сваё. Спачатку яны разважалі пра памідоры, пра цукар, які трэба мераць і дадаваць лыжкамі, пра накрыўкі капронавыя і жалезныя. Потым баба Ева перайшла да галоўнага. Тут я адклаў кніжку і пачаў слухаць.

«Што я думаю, раскажу табе, Наташа. Як падумаю пра гэта, дык заснуць не магу. Вось памру хутка, закапаюць побач с Васілём... А ён жа маладым і прыгожым памёр, усяго та сорак і было. А я такая старая-старая, мне ж бяз году восемдзесят. Як сустрэнемся там — не панараўлюся яму такая брыдкая. Не будзе ён мяне любіць. Ён жа малады, а я ...» — Баба Ева засіпала, а потым і закашлялася.

Мая мама маўчала.

А я спрабаваў уявіць тую дзіўную сустрэчу, бо памятаў вусатага Васіля ў цёмна-сінім пінжаку з бліскучым медалём.

2017 г.

За мяжой салаўінага лета

Віктар ЯРАЦ

* * *

Свет дажджом абмыты.
Нібы на выданне
прычасаны ветру чыстым
грабянцом
і каліна ў ягадах спрытна
і старанна,
і бяроза юная для якіх танцоў?

Пад цярністым небам
на шляхах цярністых
вечнасцю асвечаны позіркі і дні.
І каліна ў ягадах, і бяроза лісцем
па складах вычытваюць
летапіс зямны.

* * *

Алесю Жуку

Выпечкай сонца — кастрычніка
дрогкія кроны.
Ранак варожыць пра вечар і цёмнай,
і жоўтай травой.
Лісце чые галасы не забыла,
чые не забыла імёны —
носіць каму, як заўжды,
па прамой і крывой?
Яблыня яблык апошні хавае
ў галінах, трымае —
ён падарункам для ўласнай,
яшчэ не намёрзлай душы.
Гук пералётны — за далеччу,
за небакраем.
Зноў зацяжныя спеюць
павольна дажджы...

* * *

Ты праводзіла ў шлях развітальны.
Што было — знаем толькі мы.
Быў мароз — рэпрадуктар вакзальны
ахінуты дыханнем зімы.

Ад'язджаў назаўжды.
Сустрэчы
больш не будзе — ці снежань, ці май.
Помню позірк твой.
Помню той вечар.
Вочы там гаварылі:
— Бывай...

* * *

На дне вакзальнага бакала —
журба і смех і гарката.
Хто піў з яго? Каго трымала
чыя тут шчодрасць-дабрата?
За вокнамі гукалі вокны
вагонаў да каго піць чай?
Дзень абяцаў, наскрозь прамоклы,
ці радасць, ці адчай?

* * *

Драўляныя хаты з душою
сасны баравой —
яна каранямі пад мохам
знаходзіла сілы
і ўвысь па ствале днём і ноччу
жывіцай — густою смалой —
расла і зялёныя крылы
пра нешта ў нябёсаў прасіла.

Драўляныя хаты сыходзяць
з разьбой аканіц,
з падлогай, што кожнай
масніцай
прыгадвае родныя нетры,
дзе смагу ў спякоту
з дарог наталіць
ідуць у чарніцы стамлёныя
вечнасцю ветры...

* * *

Цалуе вочы глыбіня сама,
цалуе дождж і берагі, і плёсы.
Яшчэ не заўтра сцюжнасцю зіма
след ахіне апошняга пракоса.
Яшчэ не заўтра ўкрые рэкі лёдам
і замяце віхурнасцю ў лугах
чмялінае гняздо.
Яшчэ самі ў вірах
рыбацкага вясла пачуюць
лёгкі ўзмах
і голас цеплахода...

* * *

...і зверабой, што зацвіце на кручы,
гняздо на грушы-дзічцы над ракой —
усё вятрам і выраям агучваць,
вяртаючы жаданняў цёплых рой.
Што ўзыйдзе тут, праклюнецца,
праб'ецца —
адкажуць цвет шыпшыны,
вецця шум
і птушаняці голенькага сэрца —
яго ў траве падслухаць мурашу...

* * *

Што самае смачнае зведаў
у свеце?
Чорны жытнёвы хлеб,
спечаны маці
ў вясковай сасновай хаце.
Што самае хмельнае піў
на зямлі?
Пацалункі жанчыны — імі
грэўся з нябёсамі разам
і ў кучаравыя вёсны,
і ў аблыселыя зімы.

* * *

Каплічка сціплая на беразе крутым
паміж кустоў і бэзу, і шыпшыны.
Пад кручаю ля самае вады
жалезным табуном прэстыжныя
машыны.
І славяць мацюкамі летні дзень
з бадзёрым рогатам крутыя хлопцы.
Пад ветрам рыбінаю б'ецца на вадзе
аглушанае сонца...

* * *

Гэтым летам рабіна такая густая —
голле гнецца, звісае ад гронак.
...А вясною пялёсткавай ты пагасла —
ад хваробаў згасала
год за годам у сценах бетонных,
як забыты любімай бярозы лісток
паміж кніжных,
даўно прачытаных старонак.

Стала лета спякоты
парою абложнай самоты.
Сонца ўсё асляпляла балюча —
і позірк людскі, і засохлай
травіны без соку.
Урадзіла рабіна.
А ці мёдам напоўнены соты,
калі кветкі ад смагі ліпелі
пад зацятай сухменню высокай?

* * *

Перачытвае словы —
іх на лісці пакінула лета —
першы верасня дзень.
Для каго залатым ён прыветам?
Што было — помніць
кожнаю жылкай лістота.
Неба дорыць яшчэ светлынёй
цалаваныя ноты.
Дзён гарачых дыханне ў каранях
і натомленых кронах
астывае павольна ад сонечнай

доўгай пагоні.
А да раны чыёй дакранаецца
ранняя восень
неадлётным крылом,
дзе званкі школьны ранак разносіць?

* * *

Ёсць маленне зямное.
А маленне аблокаў
пазірае спагадна ці строга —
запытаць у каго?
Пасівелі тут вокны,
а да іх — пасівела дарога.
Толькі хто тут яшчэ
так цікуе цікаўна
з вышыні, дзе гняздо на галіне
кляновай?
У пажоўклай траве спіць
чмяліная тайна
дзіўнай музыкі даўнай
і забытага слова...

7.09.2016, Гомель

* * *

Хто нябачны на золку святою рукою
ахінае мой слых ад ілжы і падману,
і на голас далёкі, што жыве за ракою,
зноў вядзе па лугах праз аблокі туману?

Толькі чыстыя гукі і нябёсы лагоды
Нагадаюць: сплылі даўніх дзён
параходы...

Спеюць вішні яшчэ
і яшчэ залатыя ранеты —
за мяжой салаўінага лета...

3.10.2016, Гомель

* * *

Дому доўг вяртаюць дрэвы лісцем —
ён жывіў карэнне з глыбіні
з цішынёй і ў сухавей віхрысты,
дзе круцілі жорны з пылам дні.

А галіна кожная трывала,
як магла, з трываласцю зямной,
і за ўсё, што зведала — спазнала, —
лісце аддае перад зімой...

10.10.2016, Гомель

* * *

Чыя душа пад ветрам да аблокаў
узносіцца не ластаўкай, не чайкай —
дарогаю, што чалавека крокі
навек сваім дыханнем абвянчала?
І там, у тых прасторах невымерных,
ці будзе ёй і холадна, і цесна —
маўчаць пра тое колас, поўны зернем,
і скрыпкі з флейтамі ўсіх гарадскіх
аркестраў...

* * *

Чаму не збярог я ў юнацтве
тых пісьмаў,
якіх не знайсці мне цяпер анідзе,
якія не вернеш,
як спеў на вадзе
вясновы бруісты пад восеньскім лісцем?
Пісьмёны ці шведскіх,
ці фінскіх пасланняў
на вокнах чытаць буду заўтра ў мароз?
А сёння на вецці намоклых бяроз
прымоўклі вароны —
смакуюць маўчанне.

* * *

Разгайданыя ранкам званы,
вам за вёрсты зямныя маліцца
і за голас бязгрэшнай сініцы —
ён з паўночнай ляціць стараны.
Праз машын выхлапныя дымы
ад цябе і са снегам, і з ветрам
незамёрзлае слова прывета
прынясі мне, сініца зімы.

* * *

На даўні боль кладзецца
свежы боль —
зусім не так, як снег
на снег кладзецца,
як цвет — на цвет,
што сыпле сад на дол,
як ліст — на ліст,
сарваны ветрам з вецця.

І ўжо адной шчымлівай струной
у сэрцы, у крыві гучаць бяссонна
той міг, што вырас гонкаю сасной,
і той, што парасткам прабіўся сёння.

* * *

Не толькі грошы прайгравалі ў карты,
любімых рысакоў і гончых псоў —
маёнткі страчвалі ў гульні азартна,
дзе і шасцёркі лоўка б'юць тузоў.
Не ведалі ні межаў, ні бар'ераў —
ішлі «ва-банк», паставіўшы на кон
пад позіркамі свечак ды ікон
само жыццё, дзе і любоў, і вера.

* * *

У рэчышчах, як чуйных капілярах
зямнога цела, плынь штогод мутней.
І не бруіцца рэчка, як раней,
Куды плылі жыццы.
Блукае ў хмарах
бяссонне чыстай кроплі, што з зямлёй
баіцца сустракацца.
І шукае
душа людская страчаны спакой
на берагах.
І як знайсці — не знае.

Хата: жыхары, гаспадары
(Замалёўкі на палях сямейнага альбома)

Васіль АЎРАМЕНКА

Жыла-была адна хата. Чаму жыла? — спытаеце. І сапраўды! Хата толькі была, а жылі якраз у ёй — мышы ды каты, мухі ды павукі, макрыцы ды прусакі, іншыя насельнікі і кватаранты. І, вядома ж, не абышлося без самых прыкметных хатніх жыхароў — людзей. Людзі, увогуле, вельмі саманадзейныя істоты, бо лічаць сябе галоўнымі і бадай адзінымі насельнікамі хаты. Але нават калі ты нешта пабудаваў і лічыш тое толькі сваім, — будзь упэўнены: заўсёды знойдзецца нехта, хто будзе карыстацца вынікамі тваe працы і без твайго ведама. Асаблівым нахабствам, як мне здаецца, надзелены найбольш таямнічыя насельнікі хаты — шашалі.

Шашаль і святло ў канцы тунэля

Сваю рыпучую дзейнасць шашалі пачынаюць у самыя цікмяныя гадзіны, перагрызаючы маленечкімі сківіцамі бярвенне сцен. І няхай было б тое шкодніцва бязгучным, алеператварэнне здаровага дрэва ў пацяруху суправаджаецца такім шкрабучым рыпам, што лепш бы слухаць свінячае чвяканне... А галоўнае, гэтыя акустычныя дыверсанты жывуць абсалютна аўтаномным жыццём, незалежным ад сезону, надвор'я ці пары сутак. На іх не паскардзішся, як на неўгамаваных суседзяў, і не шуганеш, як марцовага ката ці брахлівага сабаку. Яны могуць парушыць і сон, і настрой, і хатні спакой.

Толькі потым, распілоўваючы старое бярно, калі-нікалі сустрэнеш гэтую пачварку ў канцы яе жыццёвага шляху — у сляпым тунэлі, шчыльна забітым сухімі вегетарыянскімі выпражненнямі. Часцей гэта бывае ўжо засушаная шкарлупка, і помста губляе ўсякі сэнс, бо расправа над маленькай муміяй не выклікае ніякіх эмоцый. Значна радзей можна патрапіць на жывога залацістага чарвячка і, расчавіўшы яго, атрымаць мізэрную кампенсацыю за шматгадовыя «рыпучыя» катаванні. Але і яна будзе перакрэслена гідлівасцю ад выгляду жаўтлявых вантроб пераможанага ворага.

А ці ж вінаваты шашаль, што, усё жыццё праводзячы ў цемры, вымушаны прагрызаць дарогу ў будучыню, у літаральным сэнсе прапускаючы яе праз свае шлункі. Да таго ж, не маючы ніякіх шанцаў выйсці за межы некалькіх бёрнаў роднае хаты. Жах! Ад такой безвыходнасці можна і зарыпець, і заскуголіць. І той скрыгат, па сутнасці, будзе адзіным, што пакіне межы жыццёвай прасторы шашаля, бо, як і пасланыя чалавекам у космас радыё-сігналы, ён сведчыць: «Я ёсць тут, я яшчэ жывы, знайдзіце і паспрабуйце вызваліць мяне адсюль».

Але парадокс у тым, што калі становіцца відно сонца — надыходзіць капец: святло для шашаля знак смяротнай небяспекі і блізкага канца. У кожнага свае погляды на дабро і святло, цемру і зло, і ў шашаля яны дакладна іншыя, чым у дзятла ці чалавека. Навошта яму сонца, якое шануюць дзюбатыя і двухногія, яму дастаткова драўлянай цемры і цішыні, якую можна так лёгка парушыць. Аднак з цеснай прасторы шашалевых тунэляў завітаем у самую хату, і пакуль у яе цёмныя куты і закуткі.

Мухі, павукі і выратаванне прыгажосці

Што такое прыгажосць? Людзі даўно задаюць гэтае пытанне і па-рознаму адказваюць на яго. А адзін з вялікіх фантазёраў XIX стагоддзя нават прыпісаў прыгажосці ролю «выратавальніцы свету». Ад чаго яна выратуе, не было ўдакладнена, але калі давядзецца ратаваць свет ад чалавецтва, то, пэўна ж, у яе нічога не атрымаецца. Выратаваць свет ад людзей ужо немагчыма, тым больш, што людзі не могуць выратаваць нават саміх сябе. Па сутнасці, уся дзейнасць чалавека зводзіцца да ачалавечвання таго, што чалавечым не з'яўляецца. А прыгожае ў такім выпадку якраз тое, што вельмі «падобна на нас». Ці хаця б крыху нагадвае нам нашыя формы, прапорцыі ці спосабы бытавання.

Здаровым людзям заўсёды падабаюцца людзі, але не падабаюцца павукі, смаўжы ці васьміногі, бо ў тых нелюдзяў зусім мала агульнага з homa sapiens. Непадобнасць часцяк выклікае агіду ці страх, а радыкальная непадобнасць (пачварнасць) — нават жах.

Вось і з павукамі мы жывём у хаце ўсё жыццё, а ніяк не можам іх палюбіць. Гідзімся ці жахаемся, хоць і шкоды ад іх не маем. Некаторыя гультаяватыя гаспадары нават лічаць іх карыснымі, бо павукі ловяць мух, адвечных ворагаў хатняга здароўя і камфорту. Хоць тыя 3–4 мухі, што трапляюць у павучыныя пасткі, не робяць «надвор'я». Летам у хаце тусуюцца дзясяткі і сотні мух, а колькасць павукоў наўпрост залежыць ад колькасці іхніх ахвяраў. Няма мух — няма чаго рабіць і павукам. Такое можа быць у горадзе на дваццатым ці трыццатым паверсе, але ў хаце, што стаіць на сырой зямлі, побач з пуняй і дарогай, па якой ходзяць каровы — яно нерэальна. Таму і жывуць васьміногія мухаловы ў кутах і шчылінах, снуючы сваё павуціння — другую эстэтычную непрыемнасць хатняга інтэр'ера. А першая, як вядома — гэта самі мухі.

Рой мух на вакне, над сталом ці вакол жырандолі сапсуе настрой любой гаспадыні. Бо гэта не толькі пагроза здароўю, але і прыгажосці. Акрамя таго, што хаатычная мітусня надакучлівых жужэлак не радуе ні вока, ні вуха, пасля сябе яны пакідаюць маленькія, але шматлікія сляды жыццядзейнасці, прыбраць якія не заўсёды магчыма. Заседжаныя мухамі сцены, столь, мэбля — хатняя праблема з даўніх часоў. А тое, што гэта экалагічна-правільныя (ці мо «чыстыя»?) прадукты, не парадуе і самага зацятага аматара эка-турызму...

А вось павукі наадварот — вельмі любяць мух, якія аднак пазбягаюць іхніх задушлівых абдымкаў. А хто любіць павукоў? Няўжо ніхто? З аднаго боку, быць абсалютна нелюбімым крыўдна і сумна. А з іншага?.. Радуйся, што цябе ніхто не з'есць! Знаўцы, праўда, кажуць, што некаторыя павучыхі ўсё ж любяць павукоў, бо пасля сумеснага сэксу іх ядуць (якая не па-людску прыгожая жарсць!). Так што не ўсё безнадзейна і для павука: і ён прыносіць асалоду іншым, бывае камусьці патрэбны і падтрымлівае любоўна-харчовы кругазварот жыццёвага кола... Аднак мы адхіліліся ад галоўнай тэмы — эстэтыкі; і звернемся нарэшце да павучынага мастацтва.

Хоць творчасць нашых суседзяў па хаце — павуцінне — не вельмі шануецца дбайнымі гаспадынямі, аднак яно мае адзнакі мастацтва. Па-першае, гэта вынік працы: нешта сярэдняе паміж ткацтвам, пляценнем і эксклюзіўным ліццём натуральных валокнаў. Па-другое, адчуваецца добрая геаметрычная падрыхтоўка: моцныя радыяльныя струны-промні злучаныя тонкімі паралельнымі сектаральнымі ніцямі, а ў выніку — надзейны шматкутнік-ветразь, які адчувае далікатнейшыя рухі паветра.

Кажуць, што сапраўдная прыгажосць правяраецца матэматыкай. Павукі былі ці не першымі, хто гэта зрабіў без універсітэцкай адукацыі. Здольнасць да мастацкага пляцення і азы геаметрыі яны атрымалі ў спадчыну разам з талентам эквілібрыста і фантастычна цярплівага паляўнічага-з-засады.

Вядома, павуцінне ў хаце мала хто з нас палічыць упрыгожаннем, але сам павук, здаецца, усё ж людзей зацікавіў. Вобраз чалавека-павука, што стала атабарыўся ў мас-культуры, сведчыць пра станоўчы патэнцыял гэтай істоты. Калі не міфічная прыгажосць Дастаеўскага, то мо рэальны чалавек-павук стане выратавальнікам свету?

Небывалая моц, нечалавечы спрыт і чэпкасць разам з розумам і высакародствам homa sapiens робяць яго амаль непераможным змагаром. Але галоўны пасыл гэтай неа-фальклёрнай байкі ў тым, што абсалютнае зло перамагаецца не проста дабром, як і цемра — не святлом, а сумессю дабра і зла. Альбо так: непапраўнае зло перамагаецца правільна-кіраваным злом, якое ў працэсе барацьбы і становіцца дабром. Не зусім прыгожа і кананічна, затое эфектыўна і рэалістычна...

Між тым, хатнія павукі застаюцца маласімпатычнымі істотамі, якія ладзяць свае ціхія справы ў цёмных закутках, куды мы стараемся заглядваць як мага радзей. Гэткае мірнае суіснаванне дзвюх- і васьміногіх драпежнікаў, якія жывуць пад адным дахам, ды на розных эвалюцыйных ўзроўнях. Хаця ў літаральным сэнсе — павукі вышэй, бо месцяцца звычайна пад столлю альбо нават на гарышчы. Вось туды мы і заглянем цяпер...

Выратаваць свет ад людзей ужо немагчыма, тым больш, што людзі не могуць выратаваць нават саміх сябе. Па сутнасці, уся дзейнасць чалавека зводзіцца да ачалавечвання таго, што чалавечым не з'яўляецца

Паддашак і падсвядомасць

Гэтае месца хаты, якое людзі рэдка наведваюць, мне падаецца лепш называць паддашкам. Бо гарышча — нешта занадта вялікае і страшное. Вышэй за гару і больш за хату. Ды й на сапраўдным «гарышчы», мусіць, жыве якаясь «страшыдла-гарылішча». А тут — усё ціха і будзённа, падняўся па драбінах на два з паловай метры — і ты ў сухім цёмным месцы, дзе няма звычных вокнаў і сцен, а два шыферныя схілы трымаюцца на кроквах і дошках, сыходзячыся над галавой.

Сапраўды — ціхамірнае і, між іншым, самае пыльнае месца пад дахам, бо за 70 гадоў існавання хаты ні разу не прыбіралася. Калі дах звонку мые дождж і сушыць вецер, у хаце — таўды-сяўды прыбіраюцца самі людзі, то на паддашку векавы пыл, вэрхал і закінутасць. Матляюцца кудлатыя шматкі старога павуціння, агідна чапляюцца за твар і са звонам лопаюцца нябачныя ніці свежага павучынага дбання. Над галавой сям-там вісяць шэрыя шархатыя кублы асіных гнёздаў, пара спарахнелых бярозавых венікаў і забытая птушыная клетка. На мяккай падлозе з тырсы, кастрыцы і прэлага лісця валяюцца старыя кухвайкі і паліто, дзіцячая калыска, школьныя падручнікі і сшыткі паўвекавой даўніны. І ўсё гэта пакрыта тоўстым слоем пылу.

Як нашая падсвядомасць збірае разнастайныя жыццёвыя ўражанні, так і паддашак назапашвае старыя рэчы, якія могуць калісьці спатрэбіцца, а могуць і застацца забытымі там назаўжды. Ну, а пыл — вечная, незнішчальная субстанцыя, свайго роду ўрэчаўлёны і паслойна складзены час. Кажуць, што інфармацыя не знікае без следу, а захоўваецца ў вадзе, эфіры ці зямлі. Не выключэнне і пыл, які таксама «фіксуе» адбіткі падзей, што здарыліся на яговым вяку, калі ён быў яшчэ «маладым» і бестурботна лунаў у паветры. Складзены ж за многія гады, ён — як нямы сведка аб мінулым. Але ці такі ўжо нямы? Мо проста мы не настолькі мудрыя і тэхналагічна ўзброеныя, каб чытаць мінулае па пылу?

А яшчэ на паддашку заўсёды жыве таямніца, бо менавіта тут бываюць і нечаканыя знаходкі, і цудоўныяператварэнні, а часам пачынаюцца незвычайныя прыгоды. Ды наша хата яшчэ задужа маладая, каб захаваць царскія залатоўкі ці хаця б якія «керанкі», а ўсе «карлсаны» ды іншыя прывіды, як вядома, водзяцца толькі ў горадзе, на больш камфортных паддашках ці, бадай, ужо на сапраўдных гарышчах.

Аднак казкі і показкі — то адно, а рэальны паддашак зусім іншае. Гэта ці не самае непрыглядное месца, створанае чалавекам. А такая дэталь паддашкавага інтэр'еру, як комін, падкрэслівае гэтую акалічнасць. Крываваты, перамазаны засохлай глінай, з чорнымі пацёкамі смалы між чырвоных цаглін, ён у рэйтынгах антыпрыгажосці мог бы падзяліць п'едэстал з дашчатым сартырам без дзвярэй ці старым калгасным кароўнікам.

Аднак ягоная карысць пераважае эстэтычныя хібы. Бо комін — гэта аорта, што злучае хатнія вантробы з вонкавым светам, праз яе хата дыміць і дыхае, услухоўваецца ў неба, а зрэдчас атрымлівае ад яго знакі ўвагі. Гламур тут адпачывае. Шурпатасць і бруд часам важней за знешні бляск і глянец. І комін менавіта з тых рэчаў: ён не паддаецца татальнай гламурызацыі, бо заўсёды забіты сажай і прапахлы дымам, як вантробы зацятага курца. Але ж праз яго можна патрапіць у хату ці, дакладней, у яе «сэрца».

Сэрца, страўнік і хатні дух

Што ў хаце галоўнае? «Падмуркі і сцены», — адкажа малады будаўнік. «Надзейны дах», — запэўніць гаспадар са стажам. «Абразы», — запярэчыць строгі вернік. «Добрая печ», — падумае дбайная гаспадыня. І хоць кожны мецьме сваю рацыю, мне больш даспадобы апошняя думка: вядома, цэнтр хатняга сусвету — печка! Чорны гумарыст можа назваць яе

ды іншыя насельнікі

філіялам пекла (хаця насамрэч усё наадварот, пекла — вялікая мадэрнізавая печ з функцыямі пенітэнцыярнай установы). Я ж мяркую, што печ ёсць сэрцам, душой і нават страўнікам хаты. Ужо колеры яе — чорнае нутро, чырвоныя муры і белая тынкоўка — сімвалізуюць асноўныя стыхіі: зямлю, полымя (кроў) і неба. Тыя ж сцены і дах, напрыклад, ёсць у хлява, і толькі печка робіць будынак хатай.

Печ — сакральная, бадай святарная рэч яшчэ з паганскіх часоў, бо яна дае цяпло, святло і хатні дух. Печ для хаты, як сонца для сусвету. Вакол яе круціцца хатняе жыццё: гатуецца ежа, сушацца грыбы ці зёлкі, абутак ды адзенне, прарастае солад, падыходзіць брага, грэюцца і гуляюць дзеці, спяць старыя, лекуюцца хворыя. Галоўнае ж магічна-пячное дзейства — агонь — рэгулярна ўзнікае ў яе чэраве і рэальна ўвасабляе жыццё ва ўсёй яго палкасці і красе.

Пра агонь нагаворана стольківі, што лепш памаўчаць і лішні раз паглядзець на яго зыркае, няўлоўнае цела. Якое не памацаеш рукой, але адчуеш пякучы боль-перасцярогу — «не чапай мяне, мая прыгажосць смяротна небяспечная, любі мяне на адлегласці, і я буду табе карысны». І мы любім агонь, і баімся яго, і не можам без яго жыць, хаця нярэдка ад яго ж і гінем. Дзіўная любоў-страх, паранаяльная цяга да рызыкі, да балансавання на мяжы жыцця-смерці, у якой цяжка сабе прызнацца. А ці не ў гэтым сутнасць і галоўны цымус нашага існавання: каб стоячы «тут», зазірнуць «туды», за край, і на імгненне адчуць сябе валадаром лёсу, гэткім пазачасовым назіральнікам таямніц сусвету. Інакш кажучы — на момант уявіць сябе проста… Богам.

«Быць Богам» — ці не самае спакуслівае жаданне чалавека! Між іншым, былі прыклады здзяйснення гэтай небывалай мары, — аб чым сведчаць рэлігійныя аповеды розных часоў і народаў. А калі было хоць аднойчы ў кагосьці, то чаму б таму не паўтарыцца зноў? Збег абставін, зман ілюзій — ератычных, эратычных ці проста эгацэнтрычных. Тут табе і старажытная вера ў агонь, і вечна-падступнае тленне сумніву, і зыркае полымя новай веры. Паспрабуйце, можа, і ў вас атрымаецца?..

Калі не лічыць стыхіяй нашу мову, то агонь — першая прыродная сіла, якую чалавек прыручыў, а печ, у такім выпадку, — першы спосаб, якім гэта атрымалася. Дзякуючы печы, мы можам любіць агонь без страху і боязі. Як белыя жаночыя вабноты здаюцца больш зманлівымі ў чорных уборах, так і прыгажосць агню становіцца больш эратычнай на чорным пячным фоне: калі языкі полымя ліжуць чэрань і, мяняючы колер з жоўтага на аранжавы, чырвоны ці нават зялёны і сіні, знаходзяць выйсце ў глыбіні похвы-коміна. Полымя струменіць і праменіцца, трымціць і калышацца, імгненна мяняючы форму і застаючыся нязменна жывым і няўрымслівым, пакуль ёсць крыніца гэтай жарсці — сухія дровы.

Хутка і дымна, патрэскваючы, гарыць ясная сасна. Нечакана, па-хуліганску «страляюць» яловыя дровы, раскідваючы вогненныя пырскі і дробнае вуголле. Ціха і бяздымна, як свечка, канае сухі алешнік, сыраваты ж — незадаволена шыпіць і пускае пухіры. І толькі калі ўсе дровы перагараюць і ў пячным чарноцці застаецца міргальна-рубінавае вуголле, прыходзіць ціхае цяпло і разуменне: ахвяра агню была недарэмнай. Бо пасля яго застаўся не толькі сівы бязважкі попел, але шумная патэльня з яечняй і шкваркамі, стос гарачых бліноў, чыгуны з капустай, кулешом ці проста варам.

А таксама пах, той невынішчальны пячны пах, які б'е ў нос чужынцу — насельніку шматпавярховых катухоў — і незаўважны для хатніх тубыльцаў. Напэўна, хатні дух складаецца і з іншых пахаў: вільгаці і зямнога водару, што ідзе з-пад падлогі, дрэва і глінянай тынкоўкі — ад сценаў, столі і пераборак, зёлак, кветак, раслін і паху саміх насельнікаў хаты, склад якіх залежыць ад сезону і ахайнасці гаспадароў. Гэты пах перадаецца гаспадарам і іх вопратцы і лёгка пазнаецца сярод разнастайных водараў і смуродаў у гарадскім гармідары. І ўсё ж пячны дух, бадай, галоўны ў гэтым букеце, мой не самы выкшталцоны, аднак моцны, пазнавальны і неадменны, як пах хвоі ў лесе, свежых булак у пякарні ці выхлапных газаў на шашы. Вось толькі «неадменнасць» яго для хаты сталася не такой і адвечнай, як здавалася яшчэ нядаўна. Ды пра гэта крыху пазней, а пакуль прынюхаемся, хто яшчэ пахне ў хаце?

Вайна ці мір? Мышы і каты́

Насамрэч гэтая па́ра не такая і парная. У яе могуць уклініцца, напрыклад, пацукі, якія канкуруюць з мышамі, але здольны паваяваць і з ката́мі. Ці больш рэдкія канкурэнты — вужакі, якія палююць на мышэй і пужаюць катоў. Аднак тут не Палессе, вужы ў хатах не жывуць, а пацукі даволі рэдкія госці нават на падворку, а таму маем класічнае «мульцяшнае» супрацьстаянне: «вайну» катоў з мышамі.

Насамрэч, па-першае, у жыцці з мышамі ваююць не каты, а людзі, якія карыстаюцца для сваіх мэтаў катовымі інстынктамі. А па-другое, стваральнікі мульцяшных прыгодаў чамусьці заўсёды на баку «братоў» нашых меншых — мышынага жыхарства, але ў рэальнасьці якраз наадварот, то каты — чалавечыя песты і любімцы, а мышы — адвечныя шкоднікі, непрыяцелі і дыверсанты. З'едзеныя харчы, папсаваная маёмасць, заразныя хваробы і спецыфічны пах, — вось вынік мышынага, як у прынцыпе і любога іншага, кватаравання, у тым ліку і чалавечага.

А яшчэ — гэты нечаканы жаночы віск, які здараецца пры сустрэчы лепшай чалавечай «паловы» са жвавымі хвастатымі камячкамі. Жаночы віск сам па сабе феномен цікавы і непрадказальны, але страх жанок перад мышамі — нешта містычнае. Не такі, здаецца, і страшны звер — някідкі шэры колер, пужлівасць, асцярожнасць, часам, праўда, і нахабства, не менш за жаночае, але столькі гвалту, быццам бы ад страшнага злодзея ці монстра.

Кажуць, больш за жанчын мышэй баяцца толькі сланы. Дзіўная, на першы погляд, кумпанія. Аднак ёсць у іх яшчэ адна агульная рыса: «доўгі нос», які сунецца ўсюды, куды трэба і не трэба. Праўда, у сланоў ён завецца хобатам і дазваляе лацвей харчавацца, а вось у жанчын гэта ўсяго толькі… дапытлівасць.

Каты́ — галоўныя мышыныя апаненты, таксама маюць пахі, хоць у параўнанні з сабакамі (якія на вёсцы ў хатах не жывуць) лічацца чысцюлямі. Калі не звяртаць увагі на кашэчыя экскрэменты, у прынцыпе, так яно і ёсць, бо каты рэгулярна прымаюць «языковы душ» (не блытаць з «моўным»!), то бок проста вылізваюць сваё футра.

Назіраючы за гэтай гігіенічнай працэдурай, прыходзіш да высновы, што акрамя генетычна-рытуальнага тут ёсць іншыя прычыны: кату гэта прыносіць задавальненне. Я ніколі не лізаў сваё цела, за выключэннем рэфлекторнага злізвання крыві з ранкі на руцэ, але думаю, для ката гэта не толькі падрыхтоўка да доўгага сядзення ў засадзе, але і праява… нарцысізму. Самалюбаванне і самазакаханасць, здавалася б, чыста чалавечая з'ява, але ж катоў яна сустракаецца яшчэ часцей, чым сярод нас.

Практычна, кожны кот па сваім характары — эгаістычны сноб, індывідуаліст і самазадаволены гультай. Рэгулярнае вылізванне футра ды інтымных месцаў лішні таму доказ і проста вынік іхняга прыроднага самашанавання. Канечне, кошкі не такія гультайкі, як каты, бо і мышэй ловяць лепш, і дбаюць пра сваё патомства, і гігіенічная «самазакаханасць» іх таксама больш рэгулярная, а як па-жаночы, то і больш старанная.

Мо сённяшніх людзей вабіць у катах не столькі здольнасць лавіць мышэй (у кватэрах іх даўно няма), а вось гэты практычны нарцысізм, звычка да самаачышчэння і падтрымання сябе ў «добрай форме». І гэта не толькі феномен чыста знешняга «гламуру і сексуальнасці», але і прыклад падтрымкі свайго фізіялагічнага здароўя, з якім у многіх цяпер ёсць сур'ёзныя праблемы.

Аднак у нашай хаце каты вадзіліся не дзеля эстэтыкі ці недахопу пад гаспадарскай рукой «жывой душы», а менавіта праз мышэй. Адсутнасць ката на працягу аднаго-двух тыдняў аўтаматычна прыводзіла да мышынага панавання: асмялелыя «шэрыя кватаранты» не толькі шамацяць у шуфлядах, точаць па начах харчы і нерухомую маёмасць, але і беспакарана ходзяць па хаце днём. Каты, і асабліва кошкі, не дазваляюць ім такога раздольнага жыцця. Ёсць, праўда, атрута, якая часова можа адвадзіць непажаданых жыхароў, аднак яна мае сур'ёзны недахоп: падохлыя мышы з-пад падлогі выпускаюць такі «нясмачны» дух, што на пэўны час робяць хату малапрыемнай для жыцця. Таму вясковыя каты — незаменныя хатнія тубыльцы, вартавыя намірнага суіснавання і раўнавагі з адвечным мышыным злом. А якое яшчэ зло бывае ў хаце?

Гісторыя кватарантаў: французы і клапы

Гісторыя хаты пачалася ўлетку 1942 года, калі замест згарэлага хутара яе збудавалі тры браты, малодшаму з якіх не было і васямнаццаці. Па волі лёсу ён і стаў ейным гаспадаром (а яшчэ праз 40 гадоў маім цесцем).

Так выйшла, што ў першую ж восень у хаце з'явіліся кватаранты — яе акупавалі французы. А паколькі акупаванай тады была не толькі хата і вёска, але і ўся краіна, то з'яўленне кватарантаў-вайскоўцаў і высяленне гаспадароў не вельмі каб здзівіла. Па меркаванні мясцовых усёзнаўцаў, то былі бельгійцы, бо гаргаталі між сабой картава, не па-нямецку, і з мясцовымі паводзілі сябе больш галантна, чым тылавікі-арыйцы. Але ж галоўнае, што здзівіла тутэйшы люд і дазволіла лічыць іх «французамі» — новыя кватаранты елі жаб. Проста лавілі тутэйшых рапух і, раскладаючы на вогнішчы накрыўку ад кацялка, дадаўшы крыху масла, пляскалі на гарачы метал бедных земнаводных, якія ў момант спякаліся. Сапраўды, такімі гурманамі і кухарамі-эстэтамі маглі быць толькі французы.

Немцы ж, як і беларусы, былі звычайнымі яйка-, сала- і бульбаедамі і не разумелі гэткіх гастранамічных выкшталцонасцяў. Не ведаю, ці адчулі тады голад з-за «французскай» прысутнасці нашы буслы, але мясцовая дзятва (а тым больш дарослыя) катэгарычна адмаўлялася ад прапанова пакаштаваць еўрапейскі дэлікатэс. Чаго не скажаш пра цукеркі, якімі калі-нікалі кватаранты частавалі малых. Але кватараванне «французаў» мела і адзін станоўчы вынік.

У новай хаце разам з майном гаспадароў са старой сядзібы перасяліліся клапы. «Французы» вельмі хутка адчулі такое суседства і вырашылі праблему па-вайсковаму радыкальна. Пратравілі лавы ды сталы нейкай «хіміяй», а паяльнымі лямпамі прасмалілі ўсе шчыліны і пазы між бярвенняў хаты, дзе б маглі хавацца начныя «дыверсанты». Гаспадары вельмі баяліся, каб не загарэлася толькі што збудаваная хата, але «анты-партызанская» аперацыя прайшла паспяхова і кусючыя «кватаранты» зніклі.

Праз год прыбраліся і аматары жабаў, і з тых часоў ні клапоў, ні «французаў», ні іншых кватарантаў з захаду ці ўсходу ў хаце не было. Ну, а госці, сваякі, як потым і зяці, — то ўжо свае, мірныя «акупанты», з якімі гаспадарам даводзілася неяк суіснаваць у падноўленай хаце, — у пяцідзясятыя гады да вялікай прыбудавалі меншую палову і сенцы.

А жыццё ў «пяцісценцы» — то ўжо іншая, навейшая гісторыя, пра якую можна будзе распавесці іншым разам, як будзе болей часу. Пакуль жа мяне чакаюць сур'ёзныя справы: трэба бурыць сенцы і разбіраць рэшткі той самай печы, якая 70 гадоў была «сэрцам і страўнікам». Вось такое бязлітаснае хатняе жыццё-быццё! Але ж, дзякаваць Богу, яно, як і гісторыя хаты, яшчэ працягваецца…

«ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» | № 5 (129) | 26 мая 2017 | № 20 (534) Новы Час

Зорным Шляхам
Размова з Міколам Купрэевым*

Васіль МАКАРЭВІЧ

1

Біў жвірам у дно
Раззлаваны гудрон.
І вёрсты мільгалі, бы звёны раскутыя.
Як з чоўнам ка мне не падлазіў Харон,
Дапаў да цябе я, мой дружа,
На скутары.
Нашто уставаць?
Калі ласка, ляжы!
Натузаўся ты па завязку з хамуйламі.
Прызнайся, пяску табе груды-лаўжы
Ў Пракруставым ложку грудзей
Не намулялі?
На ўзмежку ў рыззі
Млеюць скрозь палыны.
І б'юць перуны над густой кукурузаю.
Няўжо самазвалы ўвесь дзень валуны
У прорву нямую выкочваюць
З кузава?
А клопат араў
Тыдні ў сто лемяшоў.
І ты з папіражкаю, тонкаю палачкай,
Праз вэрхал і гвалт чыкільгаў ды ішоў
На стрэчу з капрызнаю музай,
Як панначкай.
Як бегла яна
З-за вішнёвых завей
Не толькі з адной навізной і пакункамі.
Глядзела пранізліва-смела з-за вей, —
Прамою была для цябе
Апякункаю! <…>
Хоць плёткі і чуў
Праз паркан ледзяшоў
Сарокі залётнай, дурной правакатаркі,
А ўслед бы за музай папоўз і пайшоў
У свет, бы ў капейку, і нават
На катаргу.
А ўседзець не мог
І за тлумным сталом,
У хаце ці недзе у іншым пристанішчы,
Калі век гразіў, кастапраў-касталом,
Палессе разрыць, дном угору
Паставіўшы!
Хоць часу было,
Як заўсёды, ў абрэз,
Са спеўнаю музай да шэрых імшарнікаў
Імчаўся адно ўглыб Палеся ды лез,
Каб край ратаваць ад прайдох-
Асушальнікаў.
Гайдаўся
Азёрамі гойны азон.
Жаўна у сасну біла дзюбай і стукала.
Сын верны Палесся, дзівак-рабінзон,
Ты быў дзеля краю заступнік
З заступнікаў.
Таму і глядзеў
Аж да болю ў вачах
З палескай красуняй, ігрушаю куцаю,
Як д'ябал у траках, жалезных лапцях,
Каўшом рэзаў багну і рыў,
Нібы кульцяю.
Ты мог бы адзін
Сотню д'яблаў прыбіць.
А тут, можа, трэба, сціскаючы сківіцы,
Пад тракі — а што яшчэ болей рабіць? —
З пратэстам рашуча, без боязі,
Кінуцца?
На ўскрайку
Мядовых палян і лядзін
І елак-кабет, з вастрверхаю готыкай,
Сядзеў ты з Палессем адзін на адзін
З дыханнем, заціснутым спазмай
Дрыготкаю.

2

З гадамі прывык
Жыць лясным бабылём.
Хадзіў пад руку са сцяжынамі босымі.
Была табе спальняй паляна з быллём,
А полагам — шаты лясныя
З нябёсамі.
Сядзеў ля кастра,
Бы ў шчаціне вядзьмар,
Пад гнуткіх арэшын даўгімі вудоўямі.
Над вухам вызвоньваў камар, як званар.
З сасонак смалу ноч з падсочкай
Выдойвала.
У вочы лез дым, —
Будзем разам, маўляў!
Ён побач прысядзе, во толькі разуецца.
Ты з поўняю круглай ціхом размаўляў,
Нібыта з кабетай, вялікай
Разумніцай.
Употай глядзеў,
Як паўночнік-лясун
Нячутна раку пераходзіў, бы посуху.
І, ўміг напалохаўшы пудкіх касуль,
Кульгаў да кастра у камзоле
І з посахам…
Касцёр то шугаў,
То ледзь-ледзь ён курэў
Ля шышак, што побач звісалі гірляндамі.
А сцежкі кружылі ды ўпотай з-за дрэў,
У бок твой, на дыбачкі ўстаўшы,
Паглядвалі.
Ты з імі каліс
Цераз смог туманоў
Спяшаўся ў закуткі мядзведжыя дальнія,
Дзе ў смольных барах сто лясных ведуноў
Стагоддзямі ткалі быліны
З паданнямі.
У лесе смалы —
Як мазуту ў дэпо.
І ранак ішоў па выгарах асмужаных.
У гліне з жарствою прабіўшы дупло,
Ты сказ даставаў, як алмаз
Ці жамчужыну.
Угрунь з перуном
Дождж прамчыць, скамарох,
Маланкаю чэрцячы розныя рэбусы.
Ў развілцы сасны, бы на стыку эпох,
Ленгенда праб'ецца, як перліна
Эпаса.
А з неба падасць
Зорны знак Валапас
І ціха, як золата ком а ці выкапень,
З-за дуба каціўся, выкочваўся сказ,
Каб ты яго ўзяў, без ніякага
Выкупа.
Сярод светлякоў,
Быццам зорных агнёў,
Ва ўдачу уласную ледзьве паверыўшы,
Апорваў пад шэрым крысом багуноў
Памовак, нікім нечапаныя
Нерушы. <…>
І ведаў: не толькі
Скарбонкай шчадрот, —
З аблокамі ў небе, што пахлі, як боханы.
Для нас і для ўсіх еўрапейскіх шырот
Палессе было ачышчальнымі
Бронхамі.
Ці ж быў ты супроць,
Каб лясны кут абжыць,
Без спешкі і без траскатні з тары-барамі,
Ды хіба мог даць родны край засушыць,
Як тонкі лісток, для чужога
Гербарыя?
Самому было,
Хоць ты кідайся ў вір, —
Якога там чорта экстрым ці рамантыка! —
Пад рэбрамі рэзаў нясцерпна, як жвір,
Той боль, што бывае падчас
У рэўматыкаў.<…>
Дармо, што даймаў
Дрэва ўсохлага скрып,
Пугач захлынаўся ад крыку і рогату, —
Чытаў у нябёсах ты зорны санскрыт,
Агнізкі далёкіх часоў,
Іерогліфы.
А ранкам
Хапаў аскялёпак пяра,
І бегла яно у блакноце па-заячы,
Падчас да віроў вірлавокіх Дняпра
І Прыпяці, з пахам лугоў,
Дабягаючы.

Мікола Купрэеў. Малюнак Сяргея Казака

3

Па бруку нябёс
Дзесь прагрукае гром
І ўміг скалане аж да самага вільчыка.
Здавалася, з музай і вечным пяром
Няма за цябе больш на свеце
Шчасліўчыка.
Умеў Млечны Шлях
Пераходзіць ты ўброд.
Анапест і дактыль яшчэ не прыеліся.
А колькі было ў цябе розных бядот
І прыкрых, з сямейнай вазнёй,
Непрыемнасцей! <…>
А следам,
Каб воды з лясамі скарыць,
Нашчадак, напэўна, далёкага Каіна,
Змог вены Палессю без жалю ўскрыць,
Адводзячы бельмы убок
Непрыкаяна.
Глядзела галлё
Ў павучынах-шаўках
І ў ягадах воўчых, што віснулі гронамі,
Як дзесьці на дне ты у бутлі шукаў
Суладдзя з жыццём і высокай
Гармоніі.
І пёрка, сурова
Зірнуўшы з-пад броў,
На аркуш вавёркаю жвавою скочыўшы,
Адно прадракаў, што за здзекі дабром
Для ўладных прайдох нізавошта
Не скончыцца!

4

Ты помніў,
Як Мішка кульгаў цераз луг,
Пракуда сабою і скептык са скептыкаў,
Каб з лапы яго ты дастаў, як хірург,
Тупы аскалабак з сухімі
Аскепкамі.
А ранкам,
Калі яшчэ спалі сляпні
І пожняю поўзаў туман непрацэджаны,
Знаходзіў ты дзежачку з мёдам на пні, —
За помач прамую аддзяку
Мядзведжую.
А потым сабраў
Ён прыпасы наспех
І, кій захапіўшы з цяжкой булавешкаю,
Няўклюдны, ад гулу бульдозераў збег,
Сышоў пад Нясвіж ці ў лясы
Белавежскія.
І ўмомант ля рэк,
Змёўшы плоймы стракоз,
На бераг паромы кідаючы з чоўнамі,
Пайшлі буры торф узнімаць да нябёс
Ды цяжка кружыць, як манахіні
Чорныя.
Прыціх у нямым
Прадчуванні ўвесь свет,
Замоўк і лясок, анікім не прарэджаны.
І грымнуў Чарнобыль за бурамі ўслед,
Як грознае з грозных для ўлад
Папярэджанне.
Па забарскі
Стронцыем густа замёў
Амаль паў-Еўропы, як нейкае лядзішча.
А Крэмль — каб брывом варухнуў ці павёў, —
Заняты ён быў рэфармісцкай
Бязладзіцай.
Яшчэ не апаў
Горкі прысак і друз,
Абрыўкі аблокаў з птушынымі пер'ямі,
Як крахнуў, бы айсберг, нязломны Саюз, —
Распалася ўмомант з імперый
Імперыя.
Ляжаў, як ралля
Ўсцяж развернуты быт.
Застылі ў зняменні і краны, і скрэперы.
Дзе дружбы цэмент і братэрства граніт,
Што болей паўвека лічыліся
Скрэпамі?!
У стэпах, гарах,
Па-над тысячай рэк,
Каўшамі дарэшты скапаных і змыцканых,
Канчаўся ў пакутных канвульсіях век
Нашэсця смяротнай чумы
Бальшавіцкае.
Дождж з градам
Працокаў наўзбоч неспадзеў
І хмаркі ўбакі раскаціліся гурбамі.
У дыме кастра ты, як прывід, сядзеў
І быў па-дзіцячы чамусьці
Разгублены.
У небе замоўк,
Бы каваль, грамабой.
І спеўная муза, з паставаю ценькаю,
Звісала ляшчынай тугой над табой,
То пырхала лёгкай сініцай
І ценькала.
………..
Узносіцца стэла.
Гарыць зорны крыж.
Упобач алмазы зіхцяць з лазурытамі.
А ты, бы ў шкляной дамавіне, ляжыш
З эпохай, у дол напалову
Зарытаю.

Пастскрыптум

Я шклянку,
З краямі, яшчэ не наліў,
Каб неяк душу памянуць тваю лёгкую,
Як вэрхал і гвалт навакол узнялі
Ад прэсы бульварнай брахалы
І лёкаі.
У іх свой капыл
Ці, як кажуць, тандэнт.
Хацелі давесці, з інтрыгай на прывязі,
Што быў ты адмалку ў душы дысідэнт
Ды з нейкай інакшай грымучаю
Прымессю.
Заступніцва
Ў мэтраў прасіць не прасіў.
І, выцершы пёрка чарнільнае насуха,
Крамолу як быццам употай насіў,
Нібы самапальную бомбу
Запазухай.
Здаецца,
З кватэры вялі рэпартаж,
Падобнае так да нары ці адстойніка.
Як быццам у побыце быў ты партач,
Адно у сяброўстве — умелым
Застольнікам.
Інтым?
Ну які там у прэсы інтым!
Яна не для дзетак! Яна не пра зяблікаў!
І ледзьве не лезлі туды, паміж тым,
Дзе можна абмацаць адамавы
Яблыкі.
З каструляй
Меў лыжку, дзівак-халасцяк,
Маўляў, гэта таленту сведчанне ўскоснае.
Абсмоктвалі дзён прадапошніх касцяк
Губамі, нібыта падковамі
Конскімі.
А дзе яно, слова,
Пра дзіўны жэньшэнь,
Што робяць жывой і цытату нішчымную?
Я меўся з іх кожнаму даць у каршэнь,
Ды збеглі і дзесьці зашыліся
Ў шчыліну.
Мо праўда?
Ці глупства хто-небудзь пляце,
Што многае сёння для іх не па нораву.
І мераца кодлам на ўдумнай пліце
Тваю эпітафію выбіць
Па-новаму.
Вазьму крутану
Раз паўсотні прашчу, —
Ці нам быць з табою абодвум у паніцы?
Іх, гіцляў — хай ведаюць! — не падпушчу
Ды вёрсты да крыжа твайго
І да памяці.

2006–2016 гг. Друкуецца ў скароце.

* Якому 25 траўня споўнілася б 80…

Карані паэта Васіля Зуёнка

(Спроба радаводу паводле архіўных крыніц)

Фота В.Трэнас

Каб і ў сяўбе, і ў малацьбе
Быў лад і плён, дзядоў мы просім, —
Як бы прыгадваем сябе
Цераз стагоддзяў шматгалоссе:

Якімі мы тады былі,
Жылі ў прапрашчураўскіх мроях,
Якімі будзем на зямлі,
Калі адыдзем у былое...

І ў хаце погалас адзін:
Дзядоў склікаем на вячэру, —
Вачыма вечнасці глядзім
І крышачку ў бяссмерце верым...

В. Зуёнак,
«Пісьмы з гэтага свету»

Васіль Васільевіч Зуёнак прыйшоў у свет 3 чэрвеня 1935 года ў вёсцы Мачулішча Крупскага раёна. З біяграфіі вядома, што нарадзіўся паэт у сялянскай сям'і. Скончыў Барысаўскае педагагічнае вучылішча (1954), потым — аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта БДУ. Працаваў у рэдакцыі газеты «Рабочае юнацтва» (Мінск), у 1960–1966 гадах — у газеце «Піянер Беларусі». Быў галоўным рэдактарам часопіса «Бярозка» (1972–1978). У 1966–1972 гадах — намеснік галоўнага рэдактара, у 1978–1982-х — галоўны рэдактар часопіса «Маладосць». Член Саюза пісьменнікаў БССР (з 1966). У 1982–1989-х — сакратар, у 1989–1990-х — першы сакратар, а ў 1990–1998-х — старшыня Праўлення Саюза беларускіх пісьменнікаў. Кандыдат філалагічных навук.

Першыя вершы былі надрукаваныя ў 1954 годзе ў барысаўскай раённай газеце і рэспубліканскіх выданнях. Аўтар шматлікіх зборнікаў паэзіі...

Са словаў самога паэта мы даведаліся, што яго дзеда па лініі таты звалі Захар Зуёнак, прадзеда — Даніла, а прапрадзеда — Аўлас.

Па лініі маці паэта Акуліны Канстанцінаўны, народжанай Рамашка, вядома было толькі імя дзеда — Канстанцін. Таксама Васіль Васільевіч адзначыў, што не ведае, з якой вёскі яго тата браў маму за жонку. Але ўзгадаў аповеды сваёй маці пра дзеда Кастуся, які любіў пры нагодзе распавесці, што Рамашкі паходзілі з мяшчан мястэчка Халапенічы. Маўляў, нейкі з прадзедаў купіў зямлю ў Мачулішчы і пераехаў туды на сталае жыццё...

Вось з такімі зыходнымі дадзенымі мы пачыналі пошукі, якія прывялі нас у айчынную дакументальную скарбніцу — Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, дзе захоўваецца ўнікальная і каштоўная генеалагічная крыніца — «Посемейный список крестьян Холопеничской волости Борисовского уезда», складзены 4 студзеня 1887 года і завераны 11 студзеня старшынёй Халапеніцкай воласці Нікіфарам Рыгоравічам Ляхновічам з прыкладаннем яго пячаткі. Ніжэй паставілі свае пячаткі сельскія старасты: бельскі — Цярэнцій Нікалаёнак, халапеніцкі — Міхаіл Слабуха, прудзецкі — Міхаіл Новік, траянаўскі — Фома Сыцік, гальковскі — Карп Асташка, слабодскі — Севасцьян Казак і восаўскі — Кірыла Аўчыннік. Пад старастамі пасямейны спіс заверыў пячаткай Халапеніцкага валаснога праўлення валасны пісар Стэфан Васільевіч Галавешкін. Увесь спіс 15 лютага 1887 года быў прашнураваны і апячатаны неадменным членам Барысаўскай павятовай па сялянскіх справах прысутнасці адстаўным падпалкоўнікам Аляксандрам Спірыдонавічам Скандраковым, аб чым на адваротным баку апошняга аркуша пасямейнага спіса мы знаходзім адпаведны запіс. У такім выглядзе гэты карысны архіўны дакумент, які налічвае 445 аркушы, дайшоў да нашых дзён.

Вёску Мачулішча мы адшукалі на старонках 124–131, налічыўшы там 14 сямей па прозвішчах: «Макрыца» — 6, «Рамашка» — 3, «Зуёнак» — 3 і «Пліска» — 3 сям'і.

Пасля першага азнаямлення стала зразумела, што тата і мама Васіля Васільевіча Зуёнка нарадзіліся і жылі ў Мачулішчах! Радасць перапаўняла, і мы паглыбіліся ў вывучэнне дакумента...

У выніку, атрымалася наступная карціна прамога радаводу паэта «па мячы»:

6) прапрапрадзед Сямён Зуёнак нарадзіў
5) прапрадзеда Аўласа Сямёнавіча Зуёнка (каля 1813 г., памёр каля 1881 г.), які нарадзіў
4) прадзеда Данілу Аўласавіча Зуёнка (каля 1843 г.), які з Ганнай Аляксееўнай нарадзілі
3) дзеда Захара Данілавіча Зуёнка (24.03.1860), які з Настай Харытонаўнай нарадзілі (каля 1866 г.)
2) тату Васіля Захаравіча Зуёнка (20.04.1885–08.11.1954), які з Акулінай Канстанцінаўнай Рамашка (1902–1989) нарадзілі
1) Зуёнка Васіля Васільевіча (03.06.1935).

Таксама высветлілася, што прадзед паэта Даніла Аўласавіч Зуёнак меў, акрамя старэйшага сына Захара, яшчэ трох: Макара Данілавіча (нар. 14.01.1863), Сямёна Данілавіча (нар. 01.09.1868) і Афанасія Данілавіча (нар. 12.01.1876), а таксама дачку Антаніну Данілаўну (нар. каля 1873 г.), якія даводзяцца паэту стрыечнымі дзядамі і бабуляй.

Дзед Захар Данілавіч Зуёнак, акрамя старэйшага сына Васіля, меў яшчэ сыноў: Пятра Захаравіча (нар. 06.09.1887), Дзімітрыя Захаравіча (нар. 27.10.1891) і дачку Кацярыну Захараўну (нар. каля 1889 г.). Гэта родныя дзядзькі і цётка паэта.

Між іншым, маецца адзнака, што Захар Данілавіч Зуёнак, дзед паэта, быў "зачислен в ополчение в 1881 году" на падставе пасведчання № 763.

Карціна прамога радаводу Васіля Зуёнка «па кудзелі» выглядае наступным чынам:

6) прапрапрадзед Андрэй Рамашка нарадзіў
5) прапрадзеда Цімоха Андрэевіча Рамашка (каля 1813 г., памёр каля 1885 г.), які нарадзіў
4) прадзеда Івана Цімафеевіча Рамашка (каля 1849 г.), які з Марыяй Самуілаўнай нарадзілі (каля 1851 г.)
3) дзеда Канстанціна Іванавіча Рамашка (21.01.1876), які са сваёй, пакуль нам невядомай, жонкай нарадзілі
2) маці Акуліну Канстанцінаўну Рамашка (1902–1989), якая ад Васіля Захаравіча Зуёнка (20.04.1885–08.11.1954), нарадзіла
1) Васіля Васільевіча Зуёнка.

Прадзед паэта па маці Іван Цімафеевіч Рамашка, акрамя сына Канстанціна, меў яшчэ двух сыноў: Аляксея (нар. 05.10.1867), Сідара (нар. 01.02.1879) і тры дачкі: Лукер'ю (нар. каля 1873 г.), Марфу (нар. каля 1878 г.) і Еву (нар. каля 1884 г.), якія даводзяцца паэту стрыечнымі дзядамі і бабкамі.

З гістарычных крыніц вядома, што вёска Мачулішча ў 1777 годзе адносілася да Халапеніцкага «графства» — вотчыны найсвятлейшага ягамосці графа Іаахіма Літавора Храптовіча, падканцлера Вялікага Княства Літоўскага. На той час вёска налічвала 7 хат, але толькі тры з іх мелі гаспадароў: Сямён Мураўскі, Іван Шашонак і Макар Шостка. Астатнія пазначаныя як «хата новая пуста», што сведчыць аб нядаўнім засназанні паселішча. У гэты час ні Рамашкі, ні Зуёнкі не жылі ў Мачулішчы. Не жылі яны і ў іншых вёсках Халапеніцкага «графства»... Але ў 1887 годзе мы сустракаем больш за 20 сем'яў на прозвішча «Зуёнак» у іншых вёсках Халапеніцкай воласці (акрамя Мачулішча): Буда — 2 сям'і, Белае — 4, Баркі — 1 («жабрак» з Буды), Галькі — 4, Якімаўка — 6, Капачэўка — 1 (выбыў у Баркі), Максімаўка — 1 (залічаны ў склад барысаўскіх мяшчан, кантаніст), Асавец — 2, Восава — 1, Падузнацк — 5, Шопа — 1.

Затое ў 1777 годзе сустракаем у самім мястэчку Халапенічы жыхара на імя Цімох Рамашка, які меў 1 пляц і ¼ валокі зямлі і плаціў у год чыншу 32 злотых польскіх. З вялікай доляй верагоднасці можна сцвярджаць, што ён і з'яўляецца прашчурам (бацькам прапрапрадзеда Андрэя) паэта па маці. Тым больш, што праз 90 гадоў, у 1887-м, у мястэчку Халапенічы і аднайменнай воласці прозвішча Рамашка адсутнічае. І толькі ў Мачулішчы жыве тры сям'і, сваяцкія паміж сабой. Такім чынам, сямейная легенда знаходзіць ускоснае дакументальнае пацвярджэнне.

Хочацца спадзявацца, што далейшыя пошукі дапамогуць адказаць на пытанне: у які дакладна час Зуёнкі і Рамашкі пераехалі ў вёску Мачулішча на сталае жыццё?

Напрыканцы варта дадаць, што, шукаючы прозвішча «Зуёнак» на Крупшчыне ў глыбіні стагоддзяў, мы сустрэлі ў інвентары маёнтка Крупка князёў Сангушкаў за 1653 год жыхара вёскі Шыйка (зараз Крупскі раён) на імя Панкрат Зушонак (Pankrat Zuszonek), які меў ½ пляцу і ½ валокі ворыўнай зямлі. Таму выказваем спадзяванне, што Васіль Васільевіч як знаны філолаг значна глыбей папрацуе над этымалогіяй свайго прозвішча, маючы гэтыя факты...

Андрэй Ляхновіч,
Юры Снапкоўскі

Раіса Баравікова: «Заўжды жыву будучыняй»

« Пачатак на стар. 7 (1)

Аповесць, як быццам і рэалістычная, але паверыць у тое, што адбывалася, немагчыма. Таямнічае, звязанае са знахарамі, ведзьмакамі было ў жыцці маіх бабулі і дзядулі, што рабілася сямейнымі паданнямі. Гэта развівала маё ўяўленне, прымушала думаць, што ў чалавечым жыцці не ўсё так проста, ёсць бок жыцця, які цалкам схаваны ад чалавека, і не кожнаму з людства ён прыадчыніцца. Рэалістычны свет майго дзяцінства аздабляла містыка. А ў старэйшых класах у мяне была вялізная кніга «Сучасная астраномія». Я любіла яе чытаць і палюбіла неба. Цяпер мае «Казкі астранаўта» маюцца перавыдацца ўжо ў чацвёрты раз, і калі скласці ўсё разам, дык агульны наклад складзе больш за 20 000 асобнікаў. Гэтым разам кніга будзе ўключаць яшчэ і аповесць «Казімір — сын Ягайлы + Насця з 8» Б»»...

— У 2000-х гадах вы неаднойчы разважалі пра праблему запатрабаванасці беларускай літаратуры. Ці адбыліся за гэты час нейкія змены, якія дазвалялі б больш аптымістычна глядзець у будучыню?

— Я другі год удзельнічаю ў кампаніі «Чытаем па-беларуску з velcom». Ведаеце, калі б яшчэ некалькі кампаній далучылася да ідэі папулярызацыі беларускай літаратуры, можна было б больш пісьменнікаў падключыць, часцей выязджаць у абласныя і раённыя цэнтры. І беларуская літаратура была б, ну скажам так, навідавоку. Раней дзейнічала Бюро прапаганды пры СП — пісьменнікі ездзілі ў камандзіроўкі штотыдзень, непасрэдна праз саміх літаратараў творы даходзілі да чытача. Гэта спрыяла запатрабаванасці. Цяпер пісьменнікі рэдка куды выязджаюць, літаратура рэкламуецца ў асноўным праз інтэрнэт. Але большасць людзей старэйшага пакалення не карыстаецца інтэрнэтам. Тут магу працытаваць радкі з уласнага верша: «Тады ў народа ёсць паэты, калі ў паэтаў ёсць народ», іншымі словамі — чытач! Дзеткі шмат дзе добра валодаюць мовай, ёсць зацікаўленыя настаўнікі, але прывіць сапраўдную, вялікую любоў да роднага слова — гэта ў значнай ступені справа пісьменніка. Тут дапамагае яго талент, прыцягальны яркасцю і непаўторнасцю.

— Сярод вашых сяброў і былых калег — безліч паважаных і таленавітых асоб. Жанчыны-пісьменніцы чамусьці значна радзей, чым мужчыны, звяртаюцца да мемуарнага жанру, але ці не плануеце вы часам узяцца за ўспаміны?

— Некалькі гадоў таму пісала ў «ЛіМ» успаміны-карацелькі ў рубрыку «Школа добрых пачуццяў». Але каб напісаць кнігу ўспамінаў... Напэўна, не... Пакуль мая душа да гэтага не гатова. Памяць утрымлівае шмат. Але «перагрэсаць» сваё жыццё, згадваць іншых, хай сабе і вельмі паважаных, нават любімых мною людзей, — гэта цяжка. Цяпер проста няма часу, каб яшчэ раз перажыць тое, што было ў мінулым — хаця я разумею, што гэтай літаратурай цікавяцца. Я маю дванаццацігадовую ўнучку, трох маленькіх унукаў, мне вельмі цікава з імі. У дзяцей цяпер той узрост, калі цэлыя дні хочацца з імі праводзіць. Тым больш, што ў мяне ўжо такія гады, калі жыццё ў любы момант можа абарвацца. А што да творчасці... Дык на сцяне ў маім пакоі вісіць вялікі-вялікі спіс, дзе пазначана ўсё, што хацелася б напісаць: назвы, сюжэты... Гэта і проза для падлеткаў, і кнігі для дзяцей. Я заўжды жыву будучыняй і не люблю азірацца...

Алеся Лапіцкая

Друкуецца ў скароце.
Цалкам інтэрв'ю чытайце
на сайце lit-bel.org

Калі ў храме вырастае дрэва…

Выпадковасці невыпадковыя. Якраз перад «Камізэлькай для месяца» мне давялося прачытаць кнігу пра праблемы сучаснай экалогіі, дзе падрабязна разглядалася ў тым ліку хрысціянска-экалагічная плынь. Выходзячы з пастулата «Прырода — Божае стварэнне», яе адэпты змагаюцца за захаванне натуральнага ладу жыцця прыроды ў самым шырокім сэнсе: ад абароны асобных біялагічных відаў да зменаў у сусветнай прамысловасці. Знішчыўшы бязвінную казюрку, ты абражаеш Бога — калі зусім проста…

Іменавіта такім чынам Міхась Скобла ў сваёй паэзіі яднае дзве мастацкія лініі, што суіснуюць на нашай літпрасторы гэтулькі ж, лічы, колькі і сама літпрастора. Лініі гэтыя — язычніцтва і хрысціянства. Марная справа — пералічваць паэтаў, у чыіх вершах штораз перакрыжоўваюцца імя Бога і паганскіх бостваў — Вялеса, Перуна, Лады… У чыіх вершах архетыповыя крыж, нябёсы, грэх мірна суседствуюць з буйнай раскошай паганскіх вобразаў: ваўкалакі, поўня, чатыры стыхіі, вятры ды птахі, жывёлы як сапраўдныя гаспадары свету, дрэвы, што трымаюць карэннем зямлю. Хіба згадаю Рыгора Барадуліна, пакуль непераўзыдзенага майстра. А за ім — Насту Кудасаву, якая ўсё ж схільная да паганства: жаночая неўтаймаванасць міжволі прадвызначае выбар.

Паасобныя вершы М. Скоблы не давалі яшчэ такой поўнай карціны датычна гэтага пытання — язычніцтва-хрысціянства. Іншая справа — зборнік «Камізэлька для месяца». Вершы з чатырох кніг — «Вечны Зніч» (1990), «Вочы савы» (1994), «Нашэсце поўні» (2001), «Акно для матылькоў» (2009) — ды новае, незакніжанае, нечакана (прынамсі, для мяне) і незваротна падзяліла аднаго паэта М. Скоблу «на двух». Першы — надзвычай таленавіты («Піша мора сваю адысею, / Развінуўшы гекзаметры хваль»), чэрпае тую невытлумачальную сілу, што нараджае магію паэзіі, з самой зямлі. Адзначыў гэта і Уладзімір Някляеў у прадмове да кнігі, аднак ягоныя высновы праляглі ў каардынатах грамадска-нацыянальных. Я ж кажу пра нешта па-за культурай аднае краіны, па-за часам. Гэта вечнасць самога жыцця. Гэта рака, якая пракладзе сабе шлях да мора, што б ні рабіў з ёю чалавек. Гэта птах, які знаходзіць вырай без нашых разумных прыбораў. Гэта чмель, які па законах фізікі, акрэсленых чалавекам, не мусіў бы лётаць.

Падданыя любові і лагоды,
І ўвішны вуж, і яшчарка на пні,
І крыжадзюб, і чмель жоўтабароды
Ніколі і ні з якае нагоды
Не крыкнуць на судзілішчы: распні!

(«Пастуквае жаўна па накавальні»)

Гэта прырода, натура, ад якой мы ўпарта адмаўляемся, не разумеючы, што пілуем сук, на якім сядзім. У гэтым сэнсе з дрэва мы так і не злезлі…

Дый назвы кніг, з якіх былі выбраныя вершы, кажуць самі за сябе. Вечны ў яго зніч, а не штучны спадарожнік. Нашэсце поўні, а не глабалізацыі. І нават акно разнасцежанае для матылькоў — не для сябра-тутэйшага, нават не для кахання.

Другі паэт М. Скобла часам забываецца на тое, што паэзія — гэта не трыбуна для лозунга, хай бы і справядліва-правільнага (у нас — датычна нацыянальнага пытання); не альбомны вершык на памяць ці жартаўлівая ода шлагбаўму; нават не гульня гука-слоў, якую паэт так любіць (палон Апалона, космасу ў космы, сум падсумую, на сасну са сну). Адарваны ад прыроды, якая і нарадзіла паэта, ён губляе магію, якую сам сабе не прыдумаеш, не створыш штучна. Пры гэтым звяртаю ўвагу на тое, што і ў грамадзянскай лірыцы М. Скобла застаецца майстрам: не хібіць тэхнічна, не пустасловіць.

Стары Сыракомлеў пісьмовы стол,
Падобны здалёк да плахі…

Прахадных вершаў у зборніку няма; але й не ўсё тут — паэзія. Зрэшты, і гэта заканамернасць, нават аксіёма для кожнай кнігі нават выбраных вершаў, кожнага, без выключэння, аўтара.

Што яшчэ адметна? Той жа анімізм жыве ў раздзеле з дзіцячымі вершамі — выбраным з кнігі «Камень-перунок» (1998).

У зборніку «Камізэлька для месяца» трапляецца й інтымная лірыка. Тут склалася цікавая карціна: з аднаго боку, гэта найслабейшы бок паэта М. Скоблы. З іншага — найлепшы верш кнігі, а можа быць, і найлепшы верш паэта — якраз пра тое:

* * *

Л.

Зіма. Галчынскі на сталe.
Цень ад заснежанага вяза.
Пакой у месячным святле —
Як парцалянавая ваза.

Прасцінаў бель і столі бель,
І белы снег ідзе у госці.
І ложак — белая купель,
Дзе мы купаемся ў мілосці.

Нястрымных стрэлак страказа,
Табе мы, як сапраўднай, рады.
Твой час звініць, як драбяза,
Над намі ён не мае ўлады.

На ўскрайку светлае начы,
Над безданню, што кліча ўпасці,
Два залатыя ківачы
Адлічваюць хвіліны шчасця.

Зямное і нябеснае, людское і адпрыроднае адбілася нават у назве кнігі: камізэлька — нашае, месяц — з вышняга свету.

Цікава, што ў сваіх ранніх вершах М. Скобла моцна нагадвае Анатоля Сыса. Ці, можа быць, усе «тутэйшыя» пісалі так?.. Няма таго непаўторнага гучання, але сімволіка, безумоўна, пазнавальная: магічныя лічбы 40 і 33, Радзіма як ахвяра і маці, меч, замовы, агонь, ваўкалак, Каін ды Ікар, рэлігійная сімволіка, птах — воля і пакута, камяні, што паўзуць паўз поле, вяртаючыся дамоў… Але й надалей ключавымі для Міхася Скоблы застануцца неба, Радзіма, каляіна (цікавае адгалінаванне дарогі, драматычнае), коні, вецер. Часта ўзнікае бурштынавы плач. Але й Радзіма, здавалася б, вобраз з грамадзянскай лірыкі, найчасцей малюецца пейзажнымі фарбамі. Найперш яна — зямля, лясы і азёры, птахі ды звяры, хаты, што ўраслі ў самую прыроду, і за вельмі рэдкім выняткам (і далёка не такім паэтычным) — дзяржава, народ.

Зразумела: калі сусед у бядзе, не змаўчыш. Дапаможаш плячом ды словам. Калі вораг называецца братам, не змаўчыш гэтаксама. Але пры ўсім пры тым, калі б нехта чуйны і разумны гадоў праз сто складаў анталогію беларускай паэзіі XXI стагоддзя — кшталту скоблавай «Красы і сілы», — дык у яе, я ўпэўненая, увайшлі б прыродныя, стыхійныя, невытлумачальнага характара вершы, у якіх ціша і зусім няма ні людзей, ні іх маленькіх — у маштабах вечнасці і Сусвету — трагедый.

І ядлоўцы схіляюцца ніц,
І алені ўстаюць на калені.

Наста Грышчук

Ты чуеш музыку вясны?..

Часта магія празрыстай, абаяльнай тугі разбураецца пад сцілом, не раўнуючы, як пылок на матыльковых крылах пад няўмелым дотыкам пальцаў.

У тонкім свеце мастацтва маладому паэту Аляксею Арцёмаву «пашчасціла» нарадзіцца з адмысловым светапоглядам: трошку тужлівым, трошку панурым, і як наступства — з іроніяй да свету, суседзяў па планеце ды пакепліваннем з сябе.

Працуе й зваротная сувязь. Святло ў вершах А. Арцёмава, якое прабіваецца «Скрозь кіламетры», нясе ў сабе самоту стваральніка. Ненаўмысна. Проста таму, што паэт — такі.

«Скрозь кіламетры» — яго дэбютны зборнік з непазбежным дадаткам «быццам бы». Апошнім часам акрэсліваецца ўсцешная тэндэнцыя: першыя паэтычныя кнігі аўтараў прэзентуюць талент ста́лы, замест «пробы пяра» — паўнавартаснае станаўленне на крыло.

У дачыненні да паэзіі А. Арцёмава выраз «традыцыі могуць быць сучаснымі» гучыць якраз небанальна і вельмі дарэчна. Гэта ўзор т.б.м. «класічнай» творчасці. Вось, прыкладам, фармальны бок: рыфма — ёсць, рытм — вытрыманы, і нават самы зануддзівы чытач знойдзе ўсе знакі прыпынку і загалоўныя літары. Калі паглядзець сур'ёзна: ніякага імкнення шакаваць, распранулася ці, наадварот, напусціць туману. Тэмы ўсё тыя ж: каханне, самота, чалавек між людзей і на фоне пейзажа, жыццё ды смерць і пакутлівы пошук сэнсу паміж двума непазбежнымі прыпынкамі.

Назіранне за звыклымі рэчамі тут ператвараецца ў адкрыццё, бо ў аўтара чуйны погляд і вялікае добрае сэрца. Гуманізм, пра які казаць нямодна, — ці не вызначальная рыса паэзіі А. Арцёмава. Шукаць таму пацверджанняў у асобных радках бессэнсоўна: сутнасць — у цэласным светапоглядзе аўтара, невычарпальнай цеплыні, якой хапае выпадковаму мінаку, котцы і далёкай каханай. Колькі б паэт сябе ні раздорваў, сардэчнасці не меншае.

Але адчувальны пры гэтым нязменны матыў згасання. Герой, аднак, не робіцца злосным ці пакрыўджаным на свет, між тым сілаў у яго хапае толькі на сузіранне.

Кантраснае суседства радасці жыцця й усведамлення непазбежнага фіналу не можа не хваляваць. Яно абвастрае не толькі пачуцці аўтара-героя, але й чуйнасць чытача да свету. У такім кантрасце адкідаецца ўсялякая драбяза, і абрысы чалавечага жыцця праступаюць рэльефна. Нарадзіцца, любіць, памерці. Вось і ўсё, што нам дадзена. Але ці так гэта мала?..

Прыцемненыя лагодным тонам кантрасты, супярэчнасць і суладдзе жыцця ды смерці, тужлівасць поруч з матывам кахання, а таксама атрыбутыка (віно, ноч, герой у шляху (што яшчэ не значыць рух, падкрэслім), прырода) — цэлы шэраг «улік», якія даюць падставы «абвінаваціць» нашага аўтара: ды вы рамантык!.. У нас тут метамадэрнізм, а вы…

Няма каламбура, сцёбу, спасылак на модныя тэксты, няма мацюкоў і мяса — ну і што ты, у такім разе, можаш сказаць свету?.. Падобныя думкі ў прасунутага чытача прадказаць няцяжка. Адсюль сумны прагноз — у сучасніка (тым больш — аднагодка) А. Арцёмаў вялікай папулярнасці не займее. Чытачу даспадобы фантастыка, дзе беларуская мова — наркотык, ці нататкі хлопца, які з'ехаў у вёску й гадуе казу… На тое, каб спыніцца, услухацца ў радкі, часу нестае. Звыклы да фастфуду чалавек спажывае гатовыя тэксты — як паказалі абураныя допісы ў сацсетках з нагоды апошняе «Кнігі году». Дзе трэба адчуць, падумаць, усвядоміць — там праблема, там — прабел!

А. Арцёмаў, калі вярнуцца да тэзы «сучасная традыцыя», успадчыніў рысы трох майстраў. Ад Максіма Танка — звонкае гучанне верша ды жыццялюбства. Ад Міхася Стральцова — звычку «на рукі хукаць»: ніводнага прахаднога верша. Асобныя радкі, заўважна, падшываліся да тэкстаў пазней; але гэта звыклая справа. Сум — таксама стральцоўскі. І, вядома, не пазбегнуць параўнання з Максімам Багдановічам. Тая ж адасобленасць ад культуры, якую паэт узбагачае; тое ж кранальнае пакланенне жанчыне, прыгожа-вабнай нават у ролі мучыцеля; той жа матыў згасання…

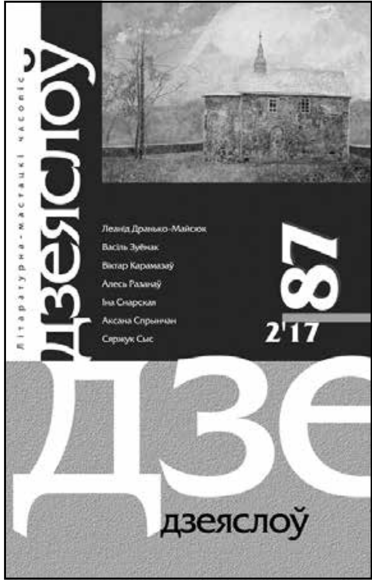
Свет прыроды займае ў зборніку істотнае месца. Гэта й чысты пейзаж, і зялёныя сляды ў гарадскім гета. Аднак прырода для Аляксея Арцёмава не існуе сама па сабе: яна мае значэнне толькі ў дуэце з чалавекам. Праз прыродны малюнак чытаецца стан героя. І наадварот: герой бачыць сябе ў пошуме дрэў, у сіняй вадзе, у травах. І якраз антрапацэнтрычнасць надае зборніку «Скрозь кіламетры» трагічнае гучанне. З заканчэннем чалавека заслона апускаецца. Паказальна, што завяршае кнігу пераклад верша Сары Тысдэйл «Будзе дожджык ласкавы…». Карціна, дзе чалавека няма. А жыццё, як ні дзіўна, працягваецца. Мы тут неабавязковыя. І ці не значыць гэта — бессэнсоўныя?..

Усведамленне сваёй неабавязковасці, з аднаго боку, падрывае веру ў лёс, у сябе, у сілы, прыглушае цьмянае святло, якое дазваляе ўгледзець дарогу пад нагамі. І ў той жа час — здымае адказнасць за сябе ды іншых. Так, ты не ведаеш, куды ідзеш. Затое крок твой — лёгкі.

Наста Грышчук

«Гармонія жаданага і рэальнага»

Гэтым разам на зачыне чарговага (№ 87) нумара «Дзеяслова» рэдакцыя прапанавала сваім чытачам творы двух старэйшын сучаснай нацыянальнай літаратуры — паэта Васіля Зуёнка і празаіка Віктара Карамазава. І ведаеце, прачытаўшы іх, я, цягам далейшага азнаямлення з іншымі публікацыямі, зразумеў, што ўсё глыбокае, найбольш істотнае і па-мастацку вылучнае прачытана мной менавіта на пачатку. Як гавораць, маладым на зайздрасць.

Пачну з нізкі вершаў **Васіля Зуёнка.** На маё меркаванне, гэта адзін з лепшых нашых сённяшніх паэтаў, не зразумела з якой прычыны — ці то з-за надта памяркоўнага, інтэлігентна-паблажлівага характара, унутрана заглыбленай і самадастатковай натуры да непрыцягальных для акаляючай публікі паводзін — ён увесь час быў прыцэнены іншымі, падчас друграднымі паэтычнымі імёнамі, і ўвогуле недаацэнены нашай «абслугоўваючай» крытыкай. Вершы, змешчаныя ў падборцы «Прыходжу да свяцілішча ляснога...», экзістэнцыйныя па духу вычування жыцця. Гэта той узроставы, але жыватворны, месцамі нават аптымістычны свет, які прымаецца чалавекам — гэткім як ён ёсць, хоць сам чалавек жадае выяўляць яго такім, якім ён павінен быць па сваёй першапачатковай Прыродзе... Метафарычная філасофія пладаноснай Зямлі, якая не можа існаваць без сонцаноснага Неба. Ну і чалавек паміж гэтымі дзвюма сферамі, які намагаецца ўнесці ў іх супрацьстаянне праявы суладдзя і гармоніі. Асаблівае задавальненне я займу ад верша «Яшчэ і яшчэ раз — грыбное», вобразная і рытмічная палітра якога напомніла мне класічны верш «Стары цецярук» з дэбютнага зборніка В. Зуёнка «Крэсіва» (1966). Напрыканцы гэтай кароткай развагі працытую фрагмент з верша пра Вавілонскую вежу, напісанага па матывах вядомага біблійнага сюжэта, але ў арыгінальнай інтэрпрэтацыі паэта:

Шмат моў на зямлі з таго часу, —
Прыдумаў Тварэц адмыслова.
А мне ўсё ж карціць сам-насам:
Якая ж была тая мова —
У дойлідаў-вавілонцаў,
Што будавалі вежу, —
Няхай не да самага донца,
А ўсё ж раскумекаць належыць.
Якая? Што лёс ёй накрэсліў?
І хто адказаць пажома:
Такая, што ўжо не ўваскрэсне?
Ці беларуская, можа?..

Віктар Карамазаў друкуе аповесць «Зямля Фердынанда» па матывах біяграфіі нашага цудоўнага мастака-пейзажыста Ф. Рушчыца. В. Карамазаў ужо некалькі дзесяцігоддзяў верны сваёй улюбёнай тэме: мастацкаму жыццеапісанню выбітных майстроў беларускага жывапісу. Гэтую тэму ён адчувае і разумее на прафесійным узроўні, бо і сам ахвочы да пэндзля і мае своеасаблівы вобразны погляд на мастацкія рэчы і акаляючы свет. Сюжэтна і фактычна палатно выбудавана празаікам у форме медытацыі да праяў мастацтва і творчасці агулам. Са слоў В. Карамазава, укладзеных у вусны яго героя, *«мастакам заўсёды трэба памятаць, што золата ў мастацтве — гэта гармонія жаданага і рэальнага. Яна, гармонія, прынцэза з нораваў, ёю аваладаць ой як нялёгка. Але ў ёй праўда мастацтва. <...> Аснова ж усяго — прырода, у ёй караніліся ўсе школы і эстэтыкі. Шукай тое карэнне — знойдзеш сваю крону».*

Чытаючы аповесць, можна адчуць тагачаснае (канца XIX ст.) жыццё Пецярбурга, Варшавы і роднага мастаку бацькоўскага кутка Багданава, што пад Крэвам. Цікава, што духоўная і фізічная прывязанасць Рушчыца да малой бацькаўшчыны трактуецца вельмі блізкімі і знаёмымі па сёння аргументацыямі. Маўляў, жывучы не ў сталіцы, трэба было *«нагадваць і даказваць, што і ў вёсцы можна быць арыгінальным мастаком».* А што тычыцца замежжа, то *«там вочы весялейшыя ў людзей. Мы тут бачым зашмат шэрага. Баімся чыстых колераў».*

Вельмі выпукла і ярка выпісаны і фігуры мастакоў-сучаснікаў Ф. Рушчыца, найперш вядомага арыгінальнага мастака (яго выкладчыка і настаўніка ў Акадэміі мастацтва ў Пецярбургу) Куінджы. Той, хто цікавіцца мастацтвам, разумее веліч і неардынарнасць гэтай мастацкай постаці. Запамінальныя ў аповесці псіхалагічныя і характарныя накіды да натуры мастака. Прыкладам, да такіх яго пачуццяў, як шанаванне бацькоў і Айчыны. І любоў гэтая падаецца таксама як праява мастацкага і чалавечага таленту. Асабліва хораша і запамінальна яна гучыць у размове пра «Літву вялікага Міцкевіча» з вуснаў яго каханай Гэлены Макоўскай: *«Калі не ведаеш гісторыю краіны, то цяжка зразумець каменне, якое застаецца ад яе. Як яго тады адчуць і выявіць?»*

Ну і, безумоўна, выяўляючы чалавечы і творчы вобраз мастака Рушчыца, пісьменнік В. Карамазаў не мог не закрануць і ўласнага стаўлення да людзей і творчасці. Бо толькі сапраўднае мастацтва ўзаемапранікальнае і ўзаемадзейснае — бо, пішучы пра нешта ці некага, пішаш і пра сябе самога. Як заўважае В. Карамазаў, «галоўная думка Рушчыца на мяжы двух стагоддзяў» была «пра адказнасць мастака перад мастацтвам і перад Радзімай». Бо паводле словаў самога Фердынанда: «Мастак носіць у сабе стрэмку. Заўсёды яе адчувае, ніколі ад яе не пазбавіцца. Стрэмка — яго мастацкае сумленне».

З цікавасцю прачытаў падборку вершаў **Антаніны Хатэнкі,** бо даўно ўжо не даводзілася сустракацца з яе паэтычным даробкам у папяровай версіі. Вершы прыцягальна-чараўнічыя і завабныя, што гаворыць пра талент паэткі і яе актыўную духоўную працу. Метафарычная туманнасць і прывіднасць, якія лучаць паэтку з праміnулай і цяперашняй рэальнасцю ды праламляюцца праз душэйныя і псіхалагічныя зрухі жаночай істоты, якая прагне ўсведамлення пражытага і провіду ўласнага лёсу. Што праўда, аднатоннасць і аднанастраёвасць паэткі не даюць некаторым вершам А. Хатэнкі захоўваць сваю самасць і арыгінальнасць да канца...

Леанід Дранько-Майсюк друкуе ўжо не першы свой аповед, звязаны з драматычнымі і камічнымі падзеямі мінулай вайны ў акупаванай немцамі Беларусі. У расповед, пачуты ад старых людзей, аўтар унёс свае колеры і абазначыў іх танальнасць (святло і цені, свята і цэрні, смех і слёзы), зрабіўшы прымітыўны сюжэт чытэльным і займальным. Асабліва ён будзе да густу тым беларусам, якія любяць не толькі сваю Радзіму і родную мову, але і мову сваіх бацькоў і свае мясцовыя гаворкі.

Вершы-роздумы **Фелікса Баторына** — гэта своеасаблівая крышталізацыя філасофіі народнага жыцця і асобнага чалавечага лёсу ў прыватнасці. Сучасныя грамадзянскія матывы з падтэкставай закладкай пра нязменнасць маральных пастулатаў.

Зноў людзі народжаны хворымі
На рабства пад роднымі
шатамі.
Мы ў гэтым, да нашага сораму,
Не лічым сябе вінаватымі.
Датуль мы будзем пакорнымі
На ніве чужой аратымі,
Пакуль не ведаем сораму,
Не чуем сябе вінаватымі.

На першы погляд, аповеды **Іны Снарскай** як бы напісаны для дзяцей — просценькія, шчырыя, сентыментальныя. Аднак аповеды «Лаўрэнцеўна» і «Таямніца самаробнай шафы» я параіў бы прачытаць і дарослым. Нешта ў іх ёсць, што трымае чытацкую ўвагу і расслабляе вузлы сцятых сярмяжным жыццём пачуццяў... У прозе І. Снарскай, як і ў аповедах Л. Дранько-Майсюка, адчуваецца рука паэта. Не горшы варыянт.

Змешчана паэтычная нізка **Валеры Дубоўскага.** Вершы здуманыя, але самабытныя па ўнутранай будове і вычуванні акаляючага свету.

Несці крыж —
Кон, не бажба.
З крыжа не сходзяць.
Здымаюць з крыжа.

Свае родавыя ўспаміны **Міхась Зізюк** з Навагрудка назваў чамусьці аповесцю. Зрэшты, трэба прызнаць, што чытаецца тэкст даволі жыва дзякуючы фактычнай шчырасці, дзе аўтар, як апавядальнік, пачуваецца як рыба ў вадзе. Прывяду адзін фрагмент пра бабулю спадара Зізюка, якая пражыла 103 гады (памерла ў 1993 г.): *«Нядзіва, што літаральна за некалькі год яна падарвала сваё здароўе рознымі таблеткамі ды мікстурамі. Але і пасля такога эксперыменту над сабой пражыла яшчэ больш за дваццаць гадоў. Была яна вельмі ашчаднай, калі не сказаць болей. Жыла ў сваёй старой хаце без электрычнасці. На маленькую пенсію ў дваццаць восем рублёў купляла толькі лекі, хлеб, локшыну, цукар і гарбату і ўмудрала яшчэ адкладваць грошай у куфар. Цалкам непісьменная, грошы, канечне, падлічыць магла».*

Як вядома, тэма змагарства і нацыянал-патрыятычнай рыторыкі не надта каб спрыялі мастацкай вартасці паэзіі. А мы ж памятаем, якім віртуозна-метафарычным лірыкам быў у свой ***вядомы*** час **Славамір Адамовіч.** Не буду крывіць душой, але, наперакор першай фразе, і большасць вершаў з гэтай нізкі выклікалі ў мяне станоўчую рэакцыю да своеасаблівай творчасці С. Адамовіча як паэта-грамадзяніна. І пагадзіцеся, што пры такім занядбаным стане нацыянальнай мовы і культуры ў аўтарытарнай дзяржаве нам недастаткова адных *лірычна-салавеючых* творцаў. Таму — *vivat* Славаміру!

Я — нацыяналіст, пры тым без ніякіх эпітэтаў памякчальных.
Няхай жа ворагу дасца ў знакі слова маё, як меч знішчальны!
Я невыносны? А вам выносна быць пад набрыддзю з году ў год!
Сам я жыву напрост, а не ўскосна: з людзьмі — па-людску
і жорстка, дзе зброд...

Драматычнае апавяданне «Укантакце» **Уладзіміра Міхно** з Лепельшчыны сюжэтна варыятыўнае. Тэма не так новая, як па новаму выяўленая: прагрэс тэхналагічны і рэгрэс духоўны... Твор варты чытацкай увагі. Вось вам пасаж для затраўкі: *«Як па мне, памірае прыгожа той, хто прыгожа жыве, магу толькі засведчыць, як паміраюць-згасаюць вугольчыкі ў печы. У жыцця ёсць дзве заканамернасці — прагрэс і наканаванасць. У смерці ўсяго адна — безвыходнасць. Нездарма кажуць, што выйсця няма толькі з труны, калі сам у ёй ляжыш, а па вечку грукаюць жвір і глыжэўе...»*

Вершы **Аксаны Спрынчан** гэтым разам больш земныя і ўдумныя, без залішняга эксперыментатарства ў метафорыцы і філалагічных нюансах, хоць і не без эгатва. Аднак адчуваецца, што мудрасць і яснасць дадаюць яе паэзіі самавітасці і мастацкай грунтоўнасці.

восень
нібыта ліс
сонечнымі лапамі
спрабуе ўпаляваць
лета

У большасці сваёй афарыстычныя «проза-развагі», якія назваў «Ад сябе да сябе», прапануе ўвазе чытачоў **Павал Гаспадыніч.**

Метафарычны нерв і сюжэтнае напружанне не адпускаюць чытача ад вершаваных строф **Сержука Сыса.**

Аўра і ўнутраны сэнс аповеду дэбютанта **Зміцера Брэшчанкі** мне падаліся даволі майстравіта выпісанымі і стылёва нязмушана выкладзенымі — не раўнуючы, як веснай мовай. Для дэбюта вартая заяўка.

Паэт **Ігар Кулікоў** пераклаў з санскрыту ўрывак з Магабгараты «Паляўнічы і пара галубкоў». Мне цяжка даваць ацэнку гэтаму твору і перакладу, таму парадуемся хаця б з'яўленню па вялікім рахунку першых перакладаў з «энцыклапедыі індыйскага жыцця» на беларускую мову.

З вялікім задавальненнем прачытаў вершы слыннага паэта Грэцыі **Канстандзінаса Кавафіса** ў перакладах Лявона Баршчэўскага. Цудоўная паэзія, вартая публікацыя.

Друкуюцца таксама арыгінальныя вершы шведскай паэткі **Мары Лундквіст** у перакладах Дзмітрыя Плакса.

Да 500-*годнасці* беларускага кнігадрукавання часопіс працягвае публікаваць пераклад (зроблены ***Ірынай Дубянецкай*** з арыгінала) *«новай беларускай Біблії»,* якая называецца **«Кніга Роду».** З заўвагамі і тлумачэннямі.

Друкуюцца ўспаміны эмігранта **Адама Варлыгі** пра пачатак Вялікай айчыннай вайны.

Глеб Герасімаў піша пра свой род, чальцы якога звязаны з мастацтвам. Гэтым разам больш канкрэтна пра дзеда Анатоля Бараноўскага, народнага мастака Беларусі.

Друкуецца заключная частка «дзённікавых запісаў» **Міхала Дубянецкага** з часоў яго працы ў выдавецтве «Мастацкая літаратура».

Чытачоў чакае таксама працяг краязнаўчай манаграфіі **Канстанціна Тышкевіча** «Вілія і яе берагі» ў перакладах з польскай мовы Уладзіміра Васілевіча.

Паэт і выдавец **Кастусь Цвірка** друкуе ўспаміны з новай кнігі «Човен часу» пра сваіх вядомых калег-літаратараў (П. Панчанку, А. Астрэйку, А. Вялюгіна).

Алесь Разанаў у сваёй чарговай публікацыі, якая называецца «Зацемкі з тэлефоннай будкі» парадкоўна «анатаміруе» верш Міхася Стральцова «Пад шоргат кропель дажджавых...»

Рэцэнзіямі **Леаніда Галубовіча** («Саркафагі страху» М. Скоблы), **Наталлі Якавенкі** («Дагератып» Л. Рублеўскай) і **Канстанціна Касяка** («Захоп Беларусі марсіянамі» А. Аркуша) ды анатацыямі новых кніг загортваюцца апошнія старонкі часопіса.

Прыемнага вам чытання.

ЛеГал

Расійская прэмія «Паэт»

На прэс-канферэнцыі ў Доме-музеі А. Талстога ў Маскве журы расійскай Нацыянальнай прэміі «Паэт» назвала імя лаўрэата 2017 года.

Ім стаў Максім Амелін, на сённяшні дзень самы малады па ўзросце лаўрэат «Паэта». Цырымонія ўручэння ўзнагароды адбудзецца 31 траўня ў Маскве ў Цэнтральным доме літаратараў. Пераможцу чакаюць не толькі

дыплом і нагрудны знак, але і 1,5 мільёна расійскіх рублёў у якасці ўзнагароджання.

Дарэчы, напярэдадні абвяшчэння прэміі ў «Расдруку» прахадзіла прэзентацыя анталогіі «Сучасная літаратура народаў Расіі. Паэзія», дзе Максім Амелін выступіў у якасці рэдактара-складальніка і кіраўніка праекта. А 30 красавіка прайшоў творчы вечар Максіма Амеліна ў маскоўскім клубе «Жан-Жак». Прычым арганізатарамі падкрэсліваецца, што рашэнне аб яго правядзенні прынялі задоўга да таго, як стала вядома аб прэміі.

Паэт і перакладчык Максім Амелін нарадзіўся ў 1970 годзе ў Курску. Вучыўся ў Літаратурным інстытуце імя А. М. Горкага. Аўтар шэрагу паэтычных зборнікаў. У розныя гады ён станавіўся лаўрэатам прэмій «Антибукер» (1998), «Незнакомка», «Московский счёт» (2004), Бунінскай (2012), Аляксандра Салжаніцына (2013), а таксама прэмій часопісаў «Знамя» і «Новый мир». З 2008 года Максім Амелін працуе галоўным рэдактарам выдавецтва «ОГИ».

Расійская прэмія «Паэт» была заснаваная ў 2005 годзе. Паводле яе статута, пераможцы ў конкурсе можа толькі паэт, які піша на рускай мове (незалежна ад таго, дзе ён жыве і да якой нацыянальнасці належыць).

Кнігі-гіганты

Такія выданні здзіўляюць сваімі памерамі. Некаторыя з іх, вядома, створаныя ў Сярэднявеччы, калі людзі мелі іншы погляд на свет і на кнігі ў прыватнасці.

Захапленне гіганцкімі кнігамі працягваецца і да нашых дзён. Некаторыя асабліва амбіцыйныя рамеснікі сучаснасці прынялі выклік сярэднявечных майстроў. Геаграфічны атлас Кленке з'яўляецца самай вялікай у свеце кнігай. Рукапіс мае вышыню 1,75 метра і 1,9 метра ў развароце. Важыць 320 кг: каб падняць яго, трэба прыкладна 6 чалавек. Цяпер гіганцкі атлас захоўваецца ў Брытанскім музеі, а ў 2010 годзе ўпершыню быў выстаўлены на ўсеагульны агляд. Атлас змяшчае старадаўнія падрабязныя карты (усяго іх —39). Паводле гістарычных звестак, гіганцкая кніга была падарункам галандскага купца Ёхансана Кленке каралю Карлу ІІ.

«Гіганцкі кодэкс» («Codex Gigas») — адзін з найбуйнейшых рукапісаў, якія захаваліся да нашага часу, — быў створаны ў пачатку ХІІІ стагоддзя ў манастыры чэшскага горада Подлажыце. Манускрыпт напісаны на латыні. Паводле легенды, «Codex Gigas» быў створаны манахам пры дапамозе д'ябла. Манах здзейсніў сур'ёзнае злачынства і ў пакаранне за грэх абяцаў прабашчу за адну ноч напісаць кнігу пра ўсе чалавечыя веды свету. Аднак наступала ўжо поўнач, і ён зразумеў, што не паспее закончыць рукапіс, і прадаў душу д'яблу ў абмен на дапамогу. Пасля напісання кніга мела 640 старонак, аднак да нашага часу захаваліся толькі 624. Вага рукапіса 75 кг, вышыня 915 см, шырыня 508 см, таўшчыня 22 см. У дадзены момант твор знаходзіцца ў Каралеўскай Шведскай бібліятэцы.

Ганна Патачняк

Двухпавярховы цягнік «Маршак»

Сёлета да 130-годдзя з дня нараджэння Самуіла Маршака ў маскоўскім метро будзе запушчаны літаратурны цягнік, а на вуліцы, дзе ён жыў, паставяць помнік.

1 чэрвеня, у Дзень абароны дзяцей, на чыгунцы з'явіцца фірмовы двухпавярховы цягнік «Масква–Варонеж», які назвалі «Маршак». У цягніку адзін вагон абсталяваны як адмысловая дзіцячая гульнявая зона. Кнігі з вершамі паэта там таксама будуць.

Святочныя мерапрыемствы падрыхтаваны выдавецкай групай «Эксмо-АСТ» сумесна з Расійскім Габрэйскім кангрэсам. Арганізатары спадзяюцца, што адкрыццё помніка адбудзецца 4 лістапада 2017 года, у 130-ы дзень нараджэння паэта. У гэтым няма ніякай памылкі: нягледзячы на тое, што Маршак нарадзіўся 3 лістапада, яго нараджэнне сям'я адзначала на наступны дзень (3 лістапада загінула малодшая дачка паэта, і ў гэтую дату ніякіх урачыстасцяў не было). На сёння праект помніка літаратару праходзіць працэдуру ўзгаднення, і неўзабаве абвесцяць афіцыйны конкурс.

Самуіл Маршак са сваімі чытачамі

Маскоўскае метро вырашыла не адставаць ад чыгункі, і ў верасні на «сінім» маршруце Маскоўскага метрапалітэна — Арбацка-Пакроўскай лініі — запусцяць фірмовы літаратурны цягнік «Паэзія ў метро», упрыгожаны цытатамі з С. Маршака ды ілюстрацыямі да яго дзіцячых кніг.

У чэрвені на кніжным фестывалі «Красная площадь» стартуе яшчэ адзін праект: вядомыя акцёры будуць чытаць любімыя вершы паэта.

Прэмія імя Рымы Казаковай

Лаўрэатам прэміі імя Рымы Казаковай «Начало» стаў курскі паэт Андрэй Болдыраў.

Андрэй Болдыраў нарадзіўся ў 1984 годзе. Публікаваўся ў часопісах «Сибирские огни», «Кольцо «А»», у альманахах і зборніках. З'яўляўся ўдзельнікам V і VI форумаў маладых пісьменнікаў Расіі. Лаўрэат І Штогадовага міжнароднага літаратурнага конкурсу «Проявление», дыпламант Х Міжнароднага Валошынскага конурсу.

Мільёны расейцаў ведаюць песні кампазітара Ігара Крутога «Безответная любовь», «Мадонна», «Музыка венчальная», «Ты меня любишь», напісаныя на тэксты Рымы Казаковай. Супрацоўнічала яна і з Аляксандрай Пахмутавай ды іншымі вядомымі кампазітарамі і спевакамі. Сябравала з многімі беларускімі пісьменнікамі, падтрымлівала ў няпростыя часы іх пісьменніцкую арганізацыю, калі ўзначальвала Саюз пісьменнікаў Масквы і Міжнародны літаратурны фонд...

Паэтка раптоўна памерла 19 траўня 2008 года, а ў ліпені таго ж года па прапанове адной з вучаніц Рымы Казаковай — члена Саюза пісьменнікаў Масквы Натэллы Лалебекян — была заснаваная літаратурная прэмія імя Рымы Казаковай «Начало» для заахвочвання маладых паэтаў, якія не дасягнулі ўзросту 35 гадоў. Было вырашана, што цырымонія ўзнагароджання будзе праходзіць у дзень смерці паэткі 19 мая. Прычым палажэнне аб прэміі не прадугледжвае штогадовага ўручэння — яе будуць уручаць пры «наяўнасці годных кандыдатаў і грашовых сродкаў». Першай прэміяй была ўзнагароджана паэтэса Наталля Палякова «за яркі пачатак творчага шляху». Лаўрэатамі прэміі ў розныя гады станавіліся паэт і перакладчык Аляксандр Герасімаў, маскоўскія паэтэсы Вера Палазкова і Мар'я Купрыянава, Раман Рубанаў, Варвара Юшманава і Яўгенія Карабкова.

Дзяўчынка з Пакістана прачытае кнігі з кожнай краіны свету

«Hi, I am Aisha Arif Esbhani, a 13 year old based in Karachi, Pakistan ...» — такімі словамі пачынаецца праект «Чытанне кніг з кожнай краіны», які прыдумала трынаццацігадовая Айша Эсбхані з пакістанскага Карачы.

Яна абяцае прачытаць па адной кнізе з кожнай краіны свету. Дзеля гэтага Айша стварыла сваю старонку на Facebook, дзе любы жадаючы мог бы дапамагчы ёй рэкамендацыямі. Але, паводле чытачкі, з-за яе ўзросту старонка была выдаленая. І нядаўна праект «Reading Books From Every Country» стартаваў паўторна.

У адным з інтэрв'ю дзяўчынка распавяла, як яна стала такім заўзятым чытачом. У дзяцінстве яе маці купляла ёй такія кнігі, як «Прыгажуня і Пачвара» ды «Папялушка», а ў той час яна любіла фільмы, кнігі тады не зацікавілі яе. А аднойчы брат падарыў ёй серыю «33 Няшчасці» Лемані Снікет. З гэтай серыі і пачалося яе чытанне-падарожжа. Седзячы ў сваім доме ў Карачы, Айша паглядзела на сваю кніжную паліцу і зразумела, што яна амаль цалкам запоўненая кнігамі паўночнаамерыканскіх і брытанскіх аўтараў. Незадаволеная Эсбхані і паставіла перад сабой задачу: прачытаць кнігу з кожнай краіны свету, «а таксама некаторых дадатковых тэрыторый».

Па словах дзяўчынкі, ёй даслалі неапублікаваны пераклад твора з Каморскіх астравоў, які лічыцца адзінай кнігай на англійскай мове з гэтай краіны. Цяпер яна чакае кнігі з Мадагаскара і Люксембурга. Айшы дапамагаюць пісьменнікі, перакладчыкі і нават былы прэзідэнт Нігерыі Гудлак Джонатан. Усяго Айша прачытала ўжо 80 твораў з 197 рэкамендаваных.

Літаратурная Беларусь

Кіраўнік праекта «ЛІТАРАТУРНАЯ БЕЛАРУСЬ» Алесь ПАШКЕВІЧ. Рэдактар Барыс САЧАНКА.
Тэлефон для даведак: (8-017) 200-80-91. Адрас электроннай пошты: sbp@tut.by